

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับโลกทัศน์ประชาธิปไตยของชนชั้นกลาง ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มข้าราชการกับกลุ่มพนักงานองค์กรเอกชนนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวความคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาวิจัยข้างต้นดังนี้คือ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับชนชั้นกลาง ซึ่งประกอบด้วย
  - 1.1 ทฤษฎีชนชั้นกลางตั้งแต่มาร์กซ์
  - 1.2 ทฤษฎีชนชั้นกลางในความคิดของมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxist)
  - 1.3 แนวความคิดของเวเบอร์ในเรื่องชนชั้น, อำนาจ และสถานภาพ
  - 1.4 แนวความคิดเรื่องชนชั้นกลางในเชิงประวัติศาสตร์
2. แนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย
3. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติและทัศนคติทางการเมือง

1. แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นกลาง

1.1 ทฤษฎีชนชั้นกลางตั้งแต่มาร์กซ์

มาร์กซ์ได้พัฒนาทฤษฎีชนชั้นขึ้นมาโดยมีจุดหลักอยู่ที่ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนกับปัจจัยการผลิต ให้ความสำคัญกับบุคคล 2 กลุ่มในการวิเคราะห์ โดยเน้นหนักเรื่องโครงสร้างทางชนชั้นที่มี 2 ชนชั้นอยู่ตรงข้ามกัน 2 ขั้ว คือ ชนชั้นนายทุนผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตและชนชั้นแรงงานผู้ปราศจากปัจจัยการผลิต โดยที่ความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มมีสาเหตุที่เป็นความขัดแย้งจากการครอบงำและกดขี่ขูดรีดของชนชั้นแรก และความขัดแย้งดังกล่าวเป็นพลังหลัก

ด้านการขับเคลื่อนพัฒนาการของทุนนิยม¹ และเมื่อระบบทุนนิยมพัฒนาไป กลุ่มชนที่อยู่กระจัดกระจายในระดับกลางก็ถูกแปรสภาพกลายเป็นชนชั้นแรงงานทั้งหมด ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ฮากไวกว่า เหมือนกันโดยมีจำนวนมากขึ้น และมีจิตสำนึกทางการเมืองที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ได้มีนักวิเคราะห์มาร์กซ์อีกแนวหนึ่งพยายามจะบอกว่า มาร์กซ์มองเห็นการขยายตัวของกลุ่มชนได้อย่างชัดเจนและมีความคิดเกี่ยวกับ "ชนชั้นกลางใหม่" (new middle class) โดยได้กล่าวถึง "การขยายตัวของชนชั้นกลาง ซึ่งอยู่ระหว่างแรงงานกับนายทุนและเจ้าของที่ดิน ซึ่งแสดงว่ามาร์กซ์มองเห็นปรากฏการณ์ของชนชั้นกลาง แต่ไม่ได้นำมาวิเคราะห์ลงไปในรายละเอียด

ต่อมาแนวความคิดของมาร์กซ์ได้ขยายไปโดยนักคิดค่ายปฏิรูป ซึ่งมีความเห็นว่าชนชั้นกลางมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองไม่ว่าจะเป็นด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม วิถีชีวิต และอุดมการณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้นชนชั้นกลางมีแนวโน้มที่จะไม่มาเป็นพันธมิตรกับชนชั้นแรงงานในการต่อสู้ทางการเมือง และนี่ก็คือต้นกำเนิดของทฤษฎี "ชนชั้นกลางใหม่" ของเฮอрманในฮุด "ก่อนนาซี" เรื่องอำนาจ²

---

¹ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, คำบรรยายทวิจารณ์เรื่อง "แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย" ของศิริพร สอดคมลศาสตร์, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ เสนอที่ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4 กันยายน 2538. (อัดสำเนา). หน้า 1.

² ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ทฤษฎีชนชั้นกลาง," ใน ชาญ พงษ์ไพจิตร และสังคีต นิธิะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพมหานคร : 179 การพิมพ์, 2536), หน้า 73.

1.2 ชั้นชั้นกลางในแนวความคิดมาร์กซิสต์ใหม่

ในหมู่นักคิดมาร์กซิสต์สมัยใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องชนชั้นกลางออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มแรกที่เชื่อว่า สังคมสมัยใหม่มี 2 ชั้นชั้นเท่านั้น ได้แก่ แนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสยุค 1970 ซึ่งในโครงสร้างชนชั้นนี้ ไม่มีคำว่า "ชนชั้นกลาง" ไม่ว่าจะเก่าหรือใหม่ก็ตาม

2. กลุ่มที่ไม่ให้ความสนใจแก่ "กลุ่มที่อยู่ระหว่างกลาง" แต่อย่างใดเลย แต่ยอมรับว่ามีมากมายหลายกลุ่ม

3. กลุ่มที่สามมองว่า กลุ่มชนที่อยู่ระหว่างกลางจะถูกแปรสภาพตกลงไปอยู่กับชนชั้นแรงงาน แนวความคิดของกลุ่มนี้เน้นเรื่องที่เรียกกันว่า proletarianization of labor power ของกลุ่มชนที่อยู่ระหว่างกลาง (ทุนกับแรงงาน) อันเป็นผลผลิตของการนำเอาระบบการทำงานแบบอุตสาหกรรมมาใช้ในโลกทำงานของพนักงานคอปกขาว (white-collar)

4. กลุ่มนี้เห็นว่า ในสังคมสมัยใหม่มี "ชนชั้นกลาง" อย่างแน่นอน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญแก่ชนชั้นกลางสูง โดยกล่าวว่าชนชั้นนี้มีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

- ทางด้านเศรษฐกิจ : พวกเขาถูกแยกออกจากความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และพวกเขาไม่ใช่แรงงานที่ทำการผลิตด้วย

- ทางด้านการเมือง : พวกเขาใช้อำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลแรงงานที่ทำการผลิต

- ทางด้านอุดมการณ์ : พวกเขาใช้อำนาจผูกขาดความรู้เกี่ยวกับระบบการทำงานของเศรษฐกิจและแรงงาน

สรุปแล้ว ชนชั้นกลางคือ กลุ่มชนทุกอาชีพที่ไม่ได้ทำการผลิต ใช้แต่ความคิดและทำหน้าที่ดูแลกำกับควบคุม หน้าที่หลักคือ เป็นคนกลางในการสร้างความชอบธรรมของระบบทุนนิยมทางด้านการเมืองและอุดมการณ์

1.3 แนวคิดของเวเบอร์ (Weber) ในเรื่องชนชั้น, อำนาจ และสถานภาพ

แนวคิดนี้ถูกกล่าวถึงในแง่ที่ว่า สามารถอธิบายการจัดช่วงชั้นทางสังคมได้หลายมิติกว่าของมาร์กซ์ (Marx) ที่เน้นทางด้านเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวในการกำหนดฐานะทางชนชั้นโดย Weber ได้เพิ่มเรื่องสถานภาพ (status) และอำนาจ (power) เข้าไปในมิติทางสังคมและการเมืองเข้าไปด้วย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับเรื่องของรายได้ อาชีพ และโอกาสในชีวิต ทำให้ชนชั้นกลางได้รับความสนใจมากกว่าแนวคิดของ Marx ที่ไม่ให้ความสนใจแก่ชนชั้นนี้ เพราะถือว่ากลุ่มชนชั้นนี้ดำรงสถานะนั้นเพียงชั่วคราว³ ดังนั้นแนวความคิดของเวเบอร์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า

1) ชนชั้นกลางในทฤษฎีชนชั้นแนวเวเบอร์นั้น หมายถึง กลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางของโครงสร้างแห่งการจัดลำดับความสูงต่ำทางด้านสภาพของสังคม ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่อยู่ในอาชีพ white-collar employee (คนงานคอปขาว)

2) แรงงานฝีมือ (manual) กับ แรงงานไร้ฝีมือ (nonmanual) มีลักษณะเหมือนกันในแง่ที่เป็นบุคคลที่ปฏิบัติงานผลิต และอาจมีรายได้เท่า ๆ กัน แต่ทั้ง 2 กลุ่มมีจิตสำนึก มีโลกทัศน์แตกต่างกัน ดังนั้นต้องจัดให้ทั้ง 2 กลุ่มอยู่กันคนละชนชั้น การมีจิตสำนึกต่างกันเป็นผลผลิตมาจากปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งถูกกำหนดโดยกลุ่มตัวแปร 3 กลุ่มคือ สถานการณ์ทางตลาด การทำงาน และสถานภาพ

3) เห็นว่า ในสังคมแบบทุนนิยมสมัยใหม่ บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม คือ นาสทุน แรงงาน และชนชั้นกลาง ถูกกำหนดโดยสถานการณ์ทั้ง 3 แบบ ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

³ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, คำาโครงการทวิจารย์เรื่อง "แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย," ของศิริพร สอดคมลศาสตร์, อ่างแล้ว, หน้า 1-2.

และไม่อาจเข้ามาผสมผสานปะปนกันได้ แต่ละชั้นก็มีวิถีชีวิตการดำรงอยู่เป็นของตนเอง โดยเฉพาะทุนนิยมสมัยใหม่ต้องการชนชั้นกลางที่มีความรู้ มีการศึกษา และมีความสามารถทางด้านเทคนิค ถ้าไม่มีชนชั้นนี้แล้วทุนนิยมก็อยู่ไม่ได้ ตรงนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ท่ามกลางกระแสทุนนิมนั้น เราจะพบเห็นการก่อตัวของชนชั้นกลางในสังคมตะวันตกได้ค่อนข้างชัดเจน สำหรับสังคมไทยนั้น ชนชั้นกลางได้เริ่มกำเนิดขึ้นมาในช่วงของการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงประเทศให้เป็นสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีความแตกต่างกับการก่อตัวของชนชั้นกลางในสังคมตะวันตกตรงที่ชนชั้นกลางไทยในขณะนั้น ยังมิได้ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างที่ชัดเจนนัก ดังนั้นจึงเป็นที่สนใจและน่าศึกษาชนชั้นกลางไทยในอีกแง่มุมหนึ่ง นั่นคือ การศึกษาชนชั้นกลางในแง่มุมประวัติศาสตร์ ซึ่งจะช่วยอธิบายพัฒนาการการก่อตัวของชนชั้นกลางไทยได้ดียิ่งขึ้นและจะเป็นการแก้ไขจุดอ่อนในการอธิบายชนชั้นกลางของ Marx และ Weber ที่อธิบายชนชั้นกลางในลักษณะที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรม ซึ่งแนวคิดที่จะเสนอต่อไปนั้นจะเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกับลักษณะของสังคมไทย และสามารถใช้อธิบายการก่อตัวของชนชั้นกลางไทยได้ค่อนข้างจะเป็นรูปธรรม

4) ชนชั้นกลางประกอบไปด้วยกลุ่มอาชีพหลากหลายกลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก และในความหลากหลายนี้มีแนวโน้มว่า กลุ่มหนึ่งจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมสูง และอีกกลุ่มหนึ่งจะมีสถานภาพต่ำ แต่ชนชั้นกลางส่วนนี้ยังเป็นชนชั้นกลางอยู่ตลอดเวลา คือ มีจิตสำนึกที่แตกต่างกับชนชั้นกรรมาชีพ⁴

⁴ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ทฤษฎีชนชั้นกลาง," ในผาสก พงษ์ไพจิตรและสังคีต นิธิระรังสรรค์ (บรรณาธิการ), ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, อังแล้ว, หน้า 75-78.

จาก 2 แนวความคิดที่เกี่ยวกับชนชั้นกลาง ทั้งแนวคิดของ Marx และ Weber ดังกล่าวข้างต้น ต่างก็มีจุดอ่อนที่ก่อให้เกิดข้อวิจารณ์โต้แย้งตามมาใน 2 ประเด็นคือ

ประเด็นแรก อะไรเป็นที่มาหรือเป็นเบื้องหลังของการจัดแบ่งชนชั้นในลักษณะดังกล่าว โดยเฉพาะแนวคิดของ Marx และ Neo Marxist ซึ่งเราจะเห็นได้ชัดว่าในงานของ Marx เองได้กล่าวถึงเรื่องของชนชั้นไว้ใน 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. ชนชั้นเป็นเรื่องของกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงหนึ่ง ๆ ของประวัติศาสตร์
2. เราอาจพิจารณาในแง่ของการขับเคลื่อนทางประวัติศาสตร์โดยผ่านการต่อสู้ของ 2 ชนชั้นหลักบนความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีลักษณะของการขูดรีด เอาไว้ดเอาเปรียบกัน ในขณะที่แนวคิดของ Weber ก็ถูกวิจารณ์จากพวก Neo Marxist เช่น Wright ว่ามีลักษณะเป็นเพียงการแบ่งคนออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ และตายตัว ทั้งนี้เพราะวางอยู่บนเรื่องของความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนในตลาด ซึ่งมีนัยยะของความเท่าเทียมกันในด้านโอกาสของการเข้าสู่ตลาดของปัจเจกชนเท่า ๆ กัน โดยไม่ได้พิจารณาเรื่องของชนชั้นอย่างมีนัยยะสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งจะทำให้เห็นว่า แต่ละชนชั้นนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งในประเด็นนี้จะเห็นว่า Marxist จะมีความลึกซึ้งในการใช้แนวคิดเรื่องชนชั้นในการวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และในการอธิบายประวัติศาสตร์ได้มากกว่าพวก Weberian

ประเด็นที่ 2 เรื่องในระดับของวิธีวิทยา (methodology) ที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกทางชนชั้นและการเคลื่อนไหวทางชนชั้นที่เกิดขึ้นจากชนชั้นนั้น ๆ ในขณะที่เบื้องหลังทางปรัชญาของพวกมาร์กซิสต์ (Marxist) มองว่า การเคลื่อนไหวทางชนชั้นบนการพัฒนาทางจิตสำนึกเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งต่างจากพวกเวเบอร์เซียน (Weberian) ที่มองปรากฏการณ์ด้านการเคลื่อนไหวทางชนชั้นแบบมีจิตสำนึก

ดังกล่าวในลักษณะของความไม่แน่นอน ซึ่งนำไปสู่การศึกษาที่มุ่งเน้นการแบ่งแยกทางสังคม บนพื้นฐานการศึกษาแบบอติวิสัยที่ไม่มีค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้องนั่นเอง^๕

1.4 แนวคิดเรื่องชนชั้นกลางในเชิงประวัติศาสตร์

แนวคิดนี้ได้กล่าวถึงจุดอ่อนสำคัญของแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ และแบบเวเบอร์เซียน คือ เป็นการวิเคราะห์ที่มีลักษณะค่อนข้างนามธรรมอย่างมาก ไม่มีความเชื่อมโยงกับความ เป็นจริง ดังนั้นในการวิเคราะห์เกี่ยวกับสังคมไทย จึงควรต้องมองเรื่องการก่อตัว และการรวมตัวของชนชั้นกลางในเชิงประวัติศาสตร์พัฒนาการ โดยแยกมองเป็นประเด็นดังนี้

1) ต้องเข้าใจว่า ชนชั้นกลางมีความหลากหลาย ต้องมองไปที่ "กลุ่มชน ทางสังคมที่เป็นจริง" เช่น กลุ่มข้าราชการ กลุ่มลูกจ้างพนักงานรัฐวิสาหกิจ กลุ่มปัญญาชน กลุ่มพนักงานในระบบธุรกิจเอกชน กลุ่มนักธุรกิจผู้จัดการ ผู้บริหาร ฯลฯ

2) ชนชั้นกลางในท่ามกลางพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ จะมีการรวมตัวกัน มีการสลายตัว และมีการผนึกกำลังรวมกันอีกอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ชนชั้นกลางใน รูปทรงที่เห็นอยู่ในปัจจุบันก็คือ ผลผลิตของการต่อสู้ในหลายรูปแบบ ชนชั้นกลางเป็นผลผลิต ของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์^๖ เป็นสิ่งที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ภายใน

^๕ นิษฐ์ พงษ์สวัสดิ์, คำาโครงการวิจารณ์เรื่อง "แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางใน สังคมไทย" ของศิริพร ฮอดกมลศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 2-3.

^๖ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ทฤษฎีชนชั้นกลาง," อ้างแล้ว, หน้า 78-79.

ชนชั้นนี้ที่เกี่ยวโยงกับชนชั้นผู้ครองอำนาจ และในขณะที่เดียวกันก็พยายามที่จะแยกตนเองออก จากกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ดังนั้นจึงต้องมองความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ใน 2 ระดับ นั่นคือ ระหว่างชนชั้นกลางกับชนชั้นที่ครอบงำสังคม และชนชั้นแรงงาน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมอง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในสังคมด้วย

3) ท่ามกลางการก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นกลาง ปัจจุบันทางการเมือง จิตสำนึก สัญญลักษณ์ วัฒนธรรม มีบทบาทสำคัญในการกำหนดจุดยืนของกลุ่มชนต่าง ๆ ภายในชนชั้นกลาง แต่ละกลุ่มมีความคิดและโลกทัศน์ของตนเอง ซึ่งต้องการแสวงหา ความเป็นอิสระ และความหลุดพ้นจากระบบอำนาจเก่า แต่ในขณะที่เดียวกันความไม่ฝันของ ชนชั้นกลางไทยก็หยุดที่การสร้างระบบเศรษฐกิจเสรีที่เน้นความเจริญเติบโตเป็นหลัก ซึ่งไม่ อาจช่วยให้ชนชั้นผู้ใช้แรงงานและชาวนาชาวไร่เป็นอิสระได้

จากแนวคิดหรือกรอบทางทฤษฎีทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิด เชิงประวัติศาสตร์ของชนชั้นกลางนั้นมีความน่าสนใจ และเหมาะสมที่จะใช้เป็นกรอบในการ ศึกษาวิเคราะห์การก่อตัวและการรวมตัวของชนชั้นกลางในสังคมไทย โดยจะได้กล่าวเน้นถึง มิติบางประการที่สำคัญต่อการมองเรื่องชนชั้นกลางของไทยในยุคใหม่ ดังนี้

ประการแรก ชนชั้นกลางเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "พัฒนา การที่เหลื่อมล้ำ" ของวิถีการผลิตแบบทุนนิยม อาจเรียกได้ว่า ชนชั้นกลางไทยเป็นผลผลิต จากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยมซึ่งมาจากข้างนอก และเริ่มปรากฏ ชัดเจนตั้งแต่พ.ศ. 2500 (สมัยสุโขทัย) เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ชนชั้นกลางไทยบางกลุ่มเป็น ผู้บริหารธุรกิจสมัยใหม่ บางกลุ่มอยู่ในระบบและกลไกของรัฐ มีบทบาทสำคัญในการสร้าง เงินออมสำหรับการธำรงวิถีการผลิตแบบทุนนิยมให้กระจายไปทั่วประเทศ พัฒนาการนี้ส่วน ใหญ่อยู่ใต้เงามืดของเผด็จการทหารเกือบตลอดเวลา จนอาจกล่าวได้ว่า ชนชั้นกลางคือ ตัวเชื่อมระหว่างศูนย์กลางทุนนิยมโลกกับทหารและประชาชนที่ยากไร้ ท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วย ความเหลื่อมล้ำหลายรูปแบบ

ประการที่สอง ชนชั้นกลางไทยเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวพันกับอำนาจรัฐ รัฐเป็นต้นตอสำคัญสำหรับการก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นกลาง เมื่อทุนนิยมขยายตัว สถาบันและกลไกรัฐก็ขยายตัวตามไปด้วยพร้อม ๆ กับกลุ่มข้าราชการ กลุ่มนี้เป็นชนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่สุดกลุ่มหนึ่งของสังคมไทย และเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นพลังที่หล่อหลอมรัฐไทยให้มีลักษณะอำนาจนิยมและรวมศูนย์ภายใต้การประดาอุดมการณ์ที่เรียกว่า "การพัฒนา"

ประการที่สาม ท่ามกลางการสะสมทุนที่ขยายตัว ความเจริญทางเศรษฐกิจได้ปรากฏขึ้นมา ในขณะที่เคียวกันวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ความตึงเครียดทางสังคมและความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและการต่อสู้ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นกลุ่มหนึ่งของชนชั้นกลางไทยจึงเข้ามาเกี่ยวพันกับการต่อสู้ทางสังคมอย่างหลักเลื่องไม่ได้ ซึ่งมีผลกระทบต่อชนชั้นกลางกลุ่มอื่น ๆ รวมทั้งชนชั้นแรงงานและชาวนาชาวไร่ด้วย

ประการสุดท้าย ต้องดูบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางในแง่ของโครงสร้างซึ่งปัญหาสำคัญคือ ชนชั้นกลางไทยมีส่วนเสริมสร้างเผด็จการทหาร หรือพัฒนาประชาธิปไตยอย่างไร ในประเด็นนี้คงต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนาสทุน ชนชั้นกลาง และชนชั้นแรงงานบวกกับชาวนา ชาวไร่ โดยมีสถาบันทหารเข้ามารวมอยู่ด้วย ปัญหาที่ตามมาก็คือ หากที่จะจัดว่าสถาบันทหารควรอยู่ชั้นไหน

ในระยะหลัง ๆ จะเห็นได้ว่า ท่ามกลางการขยายตัวของเศรษฐกิจโลก และระบบทุนนิยมในศตวรรษใหม่ บางกลุ่มของชนชั้นกลางเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการสร้างความสำเร็จทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการแพร่กระจายของวิถีชีวิตแบบทุนนิยม ในขณะที่เคียวกันกลุ่มเหล่านี้ของชนชั้นกลาง เริ่มเข้าไปแสวงหาอำนาจทางการเมืองมากขึ้นโดยผ่านระบบพรรคการเมือง เพื่อจะสร้างเงื่อนไขที่สำคัญในการประกันเสถียรภาพให้แก่ธุรกิจที่ขยายตัว ในสถานการณ์เช่นนี้ กลุ่มต่าง ๆ ของชนชั้นกลางเริ่มมีการพัฒนา "นโยบาย" และ "อุดมการณ์" ของตนเองให้ปรากฏเด่นชัด เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มคน และเพื่อรักษาอำนาจที่มีเหนือชนชั้นล่างที่เป็นแรงงาน และชาวนาชาวไร่ด้วย

สำหรับสังคมไทยมีแนวโน้มว่า ในอนาคตอุดมการณ์ทุนนิยมจะแพร่กระจายกว้าง และลึกมากขึ้น ซึ่งชนชั้นกลางรุ่นใหม่จะรับเอาอุดมการณ์นี้ เข้าไปในโครงสร้างจิตวิทยาของตนอย่างเต็มที่ องค์ประกอบของอุดมการณ์ทุนนิยมก็คือ

- วิธีคิดแบบปัจเจกชนนิยม ซึ่งจะกำหนดการทำธุรกิจ การแข่งขัน และการแบ่งรายได้ในสังคม
- จิตสำนึกแบบอำนาจนิยม ซึ่งจะกำหนดโครงสร้างการควบคุมในองค์กร
- ความคิดเกี่ยวกับการสะสม ซึ่งหมายถึงทุกอย่างที่เป็นวัตถุ รายได้ กำไร ความรู้และทรัพย์สินต่าง ๆ
- อุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งมีบทบาทเพื่อสนับสนุนเสรีภาพของการทำธุรกิจ (โดยที่ประชาชนทั่วไป ยังไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง)

ในอุดมการณ์ทุนนิยมของระบบอุตสาหกรรมนี้ เศรษฐกิจแบบตลาด ตลอดจนเสรีภาพในการลงทุน และประสิทธิภาพคือ หลักการที่สำคัญที่สุด ดังนั้นถ้ามีการเข้มงวดมากเกินไปก็เป็นสิ่งที่ธุรกิจยอมรับไม่ได้ เพราะมันไปขัดกับหลักเสรีภาพและการสะสมทุนนั่นเอง

จากแนวความคิดหรือกรอบทางทฤษฎีทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นกลาง ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า แนวความคิดของเวเบอร์ (Weber) ในเรื่องชนชั้น, อำนาจ และสถานภาพ รวมทั้งแนวความคิดเรื่องชนชั้นกลางในเชิงประวัติศาสตร์นั้น มีความน่าสนใจที่จะนำมาใช้เป็นทฤษฎีหลักในการศึกษาเรื่องโลกทัศน์ประชาธิปไตยของชนชั้นกลาง แม้ว่าการศึกษาเรื่องชนชั้นกลางจากแนวความคิดแบบเวเบอร์เริ่นที่ปรากฏในสังคมไทย จะไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น เหมือนดังเช่นแนวคิดของพวกมาร์กซิสต์ก็ตาม แต่แนวคิดในการจัดแบ่งชนชั้นของกลุ่มนี้ก็มีบทบาทสำคัญ และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการจัดแบ่งกลุ่มคนในสังคมไทยปัจจุบัน โดยได้นำเอา "รายได้และความมั่นคงในการทำงาน" มาเป็นเกณฑ์อันหนึ่งในการกำหนดความเหมือนกันของชนชั้นกลางในสังคมไทยด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ตามแนวความคิดของเวเบอร์เรื่อนั้น ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางของโครงสร้างแห่งการจัดลำดับความสูงต่ำทางด้านสภาพของสังคม และที่สำคัญคือ Weber ได้เห็นว่า กลุ่มที่อยู่ตรงกลางแห่งโครงสร้างของสังคมนี้ ส่วนใหญ่เป็นคณงานคอปกขาว ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นกลางยุคใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาทุนนิยม⁷ และเป็นผู้ที่มีทักษะ, ความรู้, ความชำนาญเฉพาะตัว ที่ทำให้อุตสาหกรรมก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวของพนักงานคอปกขาวนี้ไปสอดคล้องกับกลุ่มที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษา ก็คือ กลุ่มพนักงานธนาคาร และนอกเหนือจากนี้ตัวแปรที่ผู้วิจัยจะใช้ในการศึกษา เช่น ตัวแปรทางด้านอายุ, เพศ, รายได้, การศึกษา ฯลฯ ล้วนแต่เป็นตัวแปรที่สอดคล้องกับแนวความคิดของ Weber มากกว่าแนวความคิดอื่น ๆ เพราะแนวความคิดของ Weber นั้น ได้แบ่งชนชั้นโดยใช้ตัวแปร 3 กลุ่มคือ สถานการณ์ทางตลาด ที่เน้นอาชีพในการทำงาน และสถานภาพของบุคคลในสังคมเป็นตัวแบ่งชนชั้น ซึ่งตัวแปรทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว ล้วนมีผลกระทบต่อการใช้โลกทัศน์ และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละชั้นชั้นให้มีความแตกต่างกัน

สำหรับแนวความคิดเรื่องชนชั้นกลางในเชิงประวัติศาสตร์ ที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาร่วมด้วยนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีความน่าสนใจ และมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์การก่อตัวและการรวมตัว ตลอดจนบทบาทการแสดงออกในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของชนชั้นกลางไทย ทั้งนี้เพราะแนวความคิดนี้ได้เน้นถึงมิติบางประการที่สำคัญต่อการมองเรื่องชนชั้นกลางไทยในศุคใหม่ นั่นคือ เห็นว่าชนชั้นกลางไทยเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวพันกับอำนาจรัฐ รัฐเป็นต้นตอสำคัญสำหรับการก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นกลาง เมื่อเศรษฐกิจ

⁷ เป็นกลุ่มที่ทั้งนิตี เอ็ดเวิร์ดส์ และนาสุก พงษ์ไพจิตร ต่างก็ได้ให้คำจำกัดความถึงลักษณะของชนชั้นกลางไปในลักษณะเดียวกัน อ้างในนาสุก พงษ์ไพจิตร และสังศิต พิริยะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, อ้างแล้ว.

แบบทุนนิยมขยายตัว สถาบันและกลไกของรัฐก็ขยายตัวตามไปพร้อมกับกลุ่มข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นกลางเก่าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในสังคมไทย และเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นพลังที่หล่อหลอมรัฐไทย ให้มีลักษณะอำนาจนิยมและรวมศูนย์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมันเป็นตัวขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย จุดเด่นของแนวความคิดนี้มันได้ไปสอดคล้องกับกลุ่มที่ผู้วิจัยจะศึกษาอีกกลุ่มก็คือ กลุ่มข้าราชการโดยต้องการดูว่า ในปัจจุบันนี้กลุ่มข้าราชการยังคงมีความคิด หรือมีค่านิยมแบบเดิมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอีกหรือไม่ และมีการเปลี่ยนแปลงทัศนกรรมการมองประชาธิปไตยไปในทิศทางใดบ้างนั่นเอง

บทสรุปทางทฤษฎีเชิงวิเคราะห์วิพากษ์

นับตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การกล่าวถึงเรื่องชนชั้นในสังคมอุตสาหกรรมยังคงดำเนินไปตามวิถีทางที่เคยปรากฏระหว่างมาร์กซ์กับเวเบอร์ในยุคปัจจุบัน นักวิเคราะห์แนวมาร์กซิสต์มองว่า ชนชั้นถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์ที่เกี่ยวพันกับปัจจัยการผลิต (นายทุนผู้เป็นเจ้าของทุน และกรรมกรผู้ไร้ทุน) ในขณะที่นักวิเคราะห์แนวเวเบอร์เรียนมองว่า ชนชั้นเป็นเรื่องของอำนาจในองค์กร (ผู้มีอำนาจและผู้ไร้อำนาจ) นอกจากนี้ที่ต่างกันก็คือ การวิเคราะห์แนวมาร์กซิสต์นั้น มองแต่ปัจจัยการผลิต แต่แนวเวเบอร์เรียนจะมองจากจิตสำนึกด้วย ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดของเวเบอร์เรียน เพราะอย่างน้อยเราจะได้รู้ว่า บุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นมองตนเองอย่างไร กล่าวคือ รู้ว่าตัวเองอยู่ในชนชั้นใด และเมื่อรู้ว่าตัวเองคือใคร อยู่ในชนชั้นใด เขาก็จะสามารถจำแนกผลประโยชน์ที่เขาพึงจะได้รับจากชนชั้นนั้น ๆ และทำการปกป้องผลประโยชน์ที่ตนเองหรือชนชั้นของตนเองครอบครองอยู่ให้ดำรงสืบต่อไปได้

อย่างไรก็ตาม นักวิเคราะห์แนวเวเบอเรียนและมาร์กซิสต์มีแนวคิดอย่างหนึ่งที่เหมือนกัน นั่นคือ สอมรับว่าชนชั้นถูกกำหนดโดยโลกของการทำงานและระบบเศรษฐกิจ นักวิเคราะห์สมัยใหม่พยายามหาวิธีการจำแนกชนชั้นตามหลักเกณฑ์ของงานและอาชีพ ซึ่งในสังคมสมัยใหม่มีมากมายและสลับซับซ้อนมาก การวิเคราะห์แนวนี้จึงอาจเกิดความสับสนได้ ทั้งนี้เพราะการจำแนกแบบนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์คือ มีหรือไม่มี, สูงหรือต่ำ, มากหรือน้อย ในทางเศรษฐกิจ เช่น ใครมีอาชีพ มีงานทำ ใครไม่มี เป็นต้น

นอกเหนือจากนี้ยังมีงานเขียนของพวกกรีน (Green) ซึ่งเป็นนักนิเวศนิยมที่ไม่ยอมรับทฤษฎีการเมืองเรื่องชนชั้น แต่ก็ได้กล่าวถึงตัวการในการเปลี่ยนแปลง (agents of change) ที่พึงพิจารณา มีอยู่ 2 แบบหลัก ๆ คือ

1. ชนชั้นกลางในฐานะผู้จุดประเด็นการเปลี่ยนแปลง °
2. สักยภาพของ "ขบวนการสังคมใหม่" (new social movements) ในอันที่จะมีบทบาทเป็นแกนนำ เช่น ขบวนการเฟมินิสต์ ขบวนการสันติภาพ เป็นต้น

ในที่นี้จะขอนำเสนอเฉพาะประเด็นที่ 1 กล่าวคือ Porritt ° เขียนไว้ว่า คนในชนชั้นกลางน่าจะ เป็นผู้บุกเบิกการปฏิวัติหลังอุตสาหกรรม เพราะพวกเขามีโอกาสมากกว่าเพื่อนที่จะคิดคำนึงว่า ผลประโยชน์จริง ๆ ของเขาอยู่ที่ไหน และเขามีความยืดหยุ่นและความมั่นคงในชีวิตเพียงพอที่จะกระทำการตามข้อคิดคำนึงนั้น ตรงนี้ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยว่า ชนชั้นกลางจะเป็นผู้จุดประเด็นการเปลี่ยนแปลงนั้น พวกเขาต้องเปลี่ยนแปลง

° พกฤษีสาธ ชุ่มพล, "แนวคิดเรื่องชนชั้น," เอกสารประกอบการเรียนวิชาการเมืองกับความสัมพันธ์ทางสังคม, หน้า 27. (อัคราเนา)

° เรื่องเดียวกัน.

ในหลาย ๆ ด้านเช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ หรือพวกเขาต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเฉพาะด้านเช่น ต้องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้อำนาจประโยชน์ให้แก่ตัวเอง หรือชนชั้นของตนเองเท่านั้น และที่น่าตั้งข้อสังเกตอีกประการก็คือ ถ้าหากชนชั้นกลางอยู่ในฐานะผู้จุดประเด็นการเปลี่ยนแปลงได้จริง ๆ แล้ว ผู้วิจัยคิดว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว น่าจะเกิดขึ้นกับสังคมตะวันตกมากกว่าที่จะเกิดขึ้นกับสังคมไทย ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ตลอดจนระบบสังคมของไทย ยังไม่เอื้อที่จะผลักดันให้ชนชั้นกลางไทย เป็นผู้จุดประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเหมือนดังสังคมตะวันตก และที่สำคัญก็คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งถือว่าเป็นตัวผลักดันให้เกิดชนชั้นกลางนอกระบบนั้น เพิ่งจะเกิดขึ้นอย่างจริงจังเป็นรูปเป็นร่างก็ในสมัยพลเอกเปรม ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ว่าจะเป็นยุคของจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งถือว่าเป็นยุคแห่งการพัฒนานั้น แม้จะมีชนชั้นกลางเกิดขึ้นมากมายก็ตาม แต่ชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ยังคงแฝงอยู่ใต้เงาของเผด็จการ มิได้มีบทบาทในทางการเมืองหรือในทางสังคมอย่างเด่นชัดมากนัก เราเพิ่งจะมาพบปรากฏการณ์การต่อสู้ทางการเมืองที่เด่นชัดขึ้น ก็เมื่อช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านมองว่า เป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของชนชั้นกลางไทย แต่ถลึงลงไปแล้ว ผู้วิจัยกลับเห็นว่า มันเป็นการต่อสู้กับอำนาจเผด็จการเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนที่เสียหายไปกับการยึดอำนาจของเผด็จการในขณะนั้น มากกว่าที่จะมุ่งไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยอย่างถาวรแต่อย่างใด ซึ่งในประเด็นนี้ก็อาจจะไปสอดคล้องกับข้อสังเกตที่ว่า ชนชั้นกลางสามารถเป็นผู้ตั้งคำถาม หรือตั้งแง่กับวิถีชีวิตสังคมการเมืองปัจจุบัน และหาทางเลือกแต่คงไม่ใช่ตัวจักรกลของการเปลี่ยนแปลงจริง ๆ เพราะชนชั้นกลางผูกติดอยู่กับแนวปฏิบัติทางการเมืองปัจจุบันอย่างลึกซึ้ง และมีผลประโยชน์อยู่กับการรักษามันไว้ อีกทั้ง Porritt เองก็ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ชนชั้นกลางสามารถทนทานต่อการปรับเปลี่ยนของกระแสเศรษฐกิจสังคมได้มากกว่า และไม่ได้เป็นผู้ที่เดือดร้อนมากที่สุดจากสภาพอันเลวร้ายของสังคมปัจจุบัน

การนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย : ความหมายอันเป็นลักษณะของชนชั้นกลาง

เนื่องจากคำว่า "ชนชั้นกลาง" นั้นมีความหมายในลักษณะที่ค่อนข้างคลุมเครือ ดังนั้นเมื่อนำมาวิเคราะห์ จึงเกิดการถกเถียงกันว่า ความหมายที่แท้จริงของชนชั้นกลางในสังคมไทยนั้นได้แก่ใคร ? หรือคนกลุ่มใดบ้าง ? เพราะเมื่อเราพูดถึงชนชั้นกลาง จะมีความหมายที่ครอบคลุมคนหลากหลายกลุ่ม ที่มีความหลากหลายในด้านอาชีพการงาน ตลอดจนสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ที่มีความแตกต่างกันไปในสังคมไทย ดังนั้นการนิยามชนชั้นกลางจึงต้องกระทำอย่างระมัดระวัง และต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่นำเสนอไปในบทที่ 2 มาช่วยอธิบายเพื่อสร้างภาพรวม และก่อให้เกิดความกระจ่างชัดในการนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทยในระดับหนึ่ง

การนิยามชนชั้นกลางไทย มีรากฐานทางทฤษฎีที่นำเสนออยู่อย่างน้อย 2 แนวทาง คือ การนิยามชนชั้นตามแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ (ทั้งในระบบ 2 ชั้นชั้นและในระบบ 3 ชั้น) และการนิยามชนชั้นกลางจากมุมมองของกลุ่มเวเบอร์เรียน สำหรับสังคมไทยนั้น ในขณะที่นักคิดส่วนใหญ่ยึดแนวทางในการนิยามชนชั้นกลางจาก 2 แนวทางดังกล่าวข้างต้น ก็ได้มีนักคิดอีกจำนวนหนึ่งอาศัยการอธิบายชนชั้นจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ไทย โดยมิได้ยึดถือการวิเคราะห์ตามแนวทางใดแนวทางหนึ่งดังที่กล่าวข้างต้นอย่างเคร่งครัดนัก ดังนั้นเราจึงอาจเรียกการนิยามชนชั้นกลางของกลุ่มนี้ได้ว่า เป็นกลุ่มที่นิยามตามแนวทางของสังคมไทย

ท่ามกลางความหลากหลายในการให้คำนิยามชนชั้นกลางไทยในทฤษฎีของนักคิด นักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวตะวันตก ไม่ว่าเราจะนิยามชนชั้นกลางจากแนวคิดของสำนักใดหรือนักคิดนักวิชาการท่านใดก็ตาม เราจะปัญหาเหมือนกันนั่นคือ ความคลุมเครือในการให้คำจำกัดความ เพื่อบ่งบอกถึงลักษณะที่แท้จริงของชนชั้นกลางในแต่ละสังคมว่า แท้ที่จริงแล้วชนชั้นกลางคือใคร ประกอบด้วยคนกลุ่มใด อาชีพใดบ้าง และที่สำคัญก็คือ เราจะเอาเกณฑ์ใดมาพิจารณาว่า นายก. เป็นชนชั้นกลาง นายข. ไม่เป็นชนชั้นกลาง เป็นต้น ซึ่งในประเด็น

นี้ยังคงเป็นข้อถกเถียงกันอยู่อย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ แม้ว่าเราค้นหาข้อสรุปที่แน่ชัดไม่ได้ว่า ชนชั้นกลางไทยมีลักษณะอย่างไรก็ตาม แต่จากการสำรวจแนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชนชั้นกลางนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การให้นิยาม "ชนชั้นกลาง" ตามความคิดของวีระศักดิ์ สวีเลชกานนท์¹⁰ มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะเขาได้พยายามจัดแบ่งกลุ่มภายในชนชั้นกลางออกเป็นกลุ่ม ๆ โดยการผสมผสานแนวความคิดของมาร์กซ์และเวเบอร์เข้าด้วยกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์เรื่องชนชั้นกลางในสังคมไทยได้ชัดเจนในระดับหนึ่ง และผู้วิจัยเองก็เห็นด้วยกับการจัดแบ่งกลุ่มชนชั้นกลางของวีระศักดิ์ เพราะมันสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันเป็นที่มาของชนชั้นกลางไทยในแต่ละยุคสมัย ซึ่งไปมีส่วนในการกำหนดบทบาทพฤติกรรมการแสดงออก รวมถึงทัศนคติความคิด ความเชื่อของชนชั้นกลางไทยด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ แนวความคิดทางประวัติศาสตร์ก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทของชนชั้นกลางไทยให้มีความแตกต่างกับชนชั้นกลางตะวันตก กล่าวคือ เพราะที่มาทางประวัติศาสตร์และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองต่างกัน จึงมีผลทำให้ชนชั้นกลางของแต่ละสังคมมีความเข้มแข็งหรือมีความอ่อนแอในการแสดงออกทางสังคม การเมืองที่แตกต่างกันไปด้วย

ดังนั้นในการนิยามชนชั้นกลางไทยตามทัศนะของผู้วิจัย จึงใคร่ให้นำเอาแนวความคิดของเรื่องในเรื่องชนชั้น, สถานภาพ และอำนาจ ผสมผสานเข้ากับการนิยามชนชั้นกลางไทยของวีระศักดิ์มาเป็นแนวทางในการสรุป และจัดแบ่งกลุ่มภายในชนชั้นกลางไทยออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

¹⁰ วีระศักดิ์ สวีเลชกานนท์, "ปกคอบขาว : ชนชั้นกลางใหม่ในสังคมไทย," ในศิริพร ฮอดกมลศาสตร์, แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 38-39.

1. พวกพ่อค้า นายทุน ซึ่งเป็นชนชั้นกลางเก่าในสังคมไทยยุคก่อนเปลี่ยนแปลง การปกครอง 2475 คนกลุ่มนี้มักไม่ค่อยมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากนัก ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม จากงานการศึกษาจะเห็นว่า คนกลุ่มนี้มีความทะเยอทะยานในการที่จะยกระดับ หรือปรับเปลี่ยนฐานะของคนให้สูงขึ้น โดยมีความมุ่งมั่นในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าของส่วนรวม ซึ่งบ่อยครั้งที่เราจะพบว่า คนกลุ่มนี้ให้ความร่วมมือกับผู้นำเผด็จการในการกอบโกยผลประโยชน์ มากกว่าที่จะเป็นแรงผลักดันในการต่อสู้เรียกร้องเพื่อส่วนรวม

2. กลุ่มคนงานคอปกขาว ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นกลางใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งกลุ่มนี้เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่มีความหลากหลายในสังคมไทย ¹¹ ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาจึงได้ทำการจัดแบ่งคนกลุ่มนี้ออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ๆ ได้แก่

2.1 กลุ่มนิสิต นักศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่งเจริญเติบโตมาจากนโยบายพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ที่เน้นขยายการศึกษาออกไปในระดับอุดมศึกษา ทำให้คนกลุ่มนี้ได้พัฒนาความคิดอ่าน และได้ใช้ความรู้ ความสามารถของตน เพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งคนกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในฐานะแกนนำ หรือเป็นพลังหลักในการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยในยุคนั้น แม้ว่าในปัจจุบันคนกลุ่มนี้จะไม่มีบทบาทในการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองน้อยลงก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่า คนกลุ่มนี้เป็นต้นแบบของคนงานคอปกขาว เพราะเมื่อคนกลุ่มนี้จบการศึกษาแล้ว ส่วนใหญ่ในกลุ่มพวกเขาจะกลายเป็นลูกจ้างเอกชนหรือรัฐบาล ซึ่งตรงนี้ก็ถือว่าเป็นคนงานคอปกขาวโดยสมบูรณ์นั่นเอง

2.2 กลุ่มข้าราชการ พลเรือน ทหาร คำรวจชั้นผู้น้อย เป็นกลุ่มที่ถือกำเนิดมาในช่วงที่รัฐไทยเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย โดยเฉพาะในด้านการ

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

บริหารราชการแผ่นดิน ได้มีการนำเอาระบบราชการมาใช้เป็นกลไกหลักในการบริหารประเทศเป็นครั้งแรก ซึ่งมีผลทำให้คนกลุ่มนี้ถูกมองว่า มีทัศนคติในเรื่องอำนาจนิยม อนุรักษ์นิยม และวางตัวเป็นชนชั้นผู้ปกครอง ทั้งนี้ก็เพราะคนเหล่านี้ถูกระบบหล่อหลอมและคุกคามให้มีความคิด ความเชื่อที่ไม่เอื้อต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

2.3 กลุ่มปัญญาชน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ กลุ่มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มหัวก้าวหน้าที่สุดแม้จะมีจำนวนน้อย แต่ก็มียุทธวิธีในการแสดงออกทางความคิดสูง และเป็นกลุ่มพลังผลักดันสำคัญที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดเกือบทุกยุคทุกสมัย

2.4 กลุ่มลูกจ้างเอกชน ได้แก่ ลูกจ้างบริษัท ห้างร้าน วิสาหกิจต่าง ๆ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับพวกนายทุนที่สุด ส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีและมีบทบาททางการเมืองในแง่ที่เป็นผู้ให้การสนับสนุน มากกว่าที่จะเป็นแกนนำหลักในการเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองเหมือนดังกลุ่มนิสิต นักศึกษา และกลุ่มปัญญาชน นักวิชาการ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องเงื่อนไข และกระเปาะเบาะใบในสถานที่ทำงานที่ไม่เปิดโอกาสให้คนกลุ่มนี้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากนักนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป จากการนำเสนอแนวคิดเรื่องชนชั้นกลาง และความพยายามในการหาคำจำกัดความของคำว่า "ชนชั้นกลาง" เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่แท้จริงของชนชั้นกลางไทยโดยภาพรวมนั้น มีข้อพึงสังเกตที่น่าสนใจว่า การนิยามชนชั้นกลางของทุกแนวคิดไม่ว่าจะเป็นการนิยามตามแนวความคิดของมาร์กซ์ส์, แนวความคิดของพวกเวเบอร์เรียน หรือแนวความคิดทางประวัติศาสตร์ก็ตาม เราจะเห็นว่า ทุกแนวคิดต่างก็มีจุดร่วมทางความคิดเห็นที่เหมือนกันก็คือ ชนชั้นจะถูกกำหนดโดยโลกของการทำงานและระบบเศรษฐกิจและชนชั้นกลางก็มีลักษณะสำคัญตรงที่เป็นคนทำงาน และสิ่งที่คนกลุ่มนี้ต้องการก็คือ ความมั่นคงและความก้าวหน้าในทางอาชีพการงานของคน และไม่ว่าเราจะนิยามชนชั้นกลางจากแนวความคิดทฤษฎีใดก็ตาม เราจะสังเกตเห็นว่า โดยมากกลุ่มคนงานคอปกขาว และพ่อค้ารายย่อย มักจะเป็นกลุ่มที่ถูกจัดให้เป็นชนชั้นกลางที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยด้วยเสมอ โดยที่

เราอาจจัดให้พวกพ่อค้าเป็นชนชั้นกลางเก่า¹² ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา คนกลุ่มนี้แทบไม่มีบทบาทใด ๆ ในทางการเมืองเลย ส่วนคนงานคอปกขาวซึ่งจัดได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ที่มีความหลากหลายในสังคมไทยนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นกลุ่มข้าราชการสมัยใหม่ที่มีขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการบริหารประเทศให้ทันสมัย ซึ่งคนกลุ่มนี้มักจะถูกหล่อหลอมให้มีความคิดในแบบอนุรักษนิยม โดยพยายามที่จะรักษาอำนาจของกลุ่มคนไว้ให้ยาวนานที่สุดภายใต้การปกครองแบบรัฐรวมศูนย์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้บ่งว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างยิ่ง

ในขณะที่คนงานคอปกขาวอีกส่วนคือ กลุ่มปัญญาชนเสรี ซึ่งประกอบไปด้วยนิสิตนักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชนชั้นกลางหัวก้าวหน้า และเป็นกลุ่มพลังสำคัญที่มีบทบาทในการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 หรือเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ก็ดี แม้ว่าในระยะหลัง (ช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535) จะมีกลุ่มคนงานคอปกขาวกลุ่มอื่นเช่น กลุ่มนักธุรกิจ นายธนาคาร ลูกจ้างบริษัทเอกชน หน่วยงานวิสาหกิจ ฯลฯ เข้ามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมากและมีบทบาทในการเรียกร้องทางการเมืองที่โดดเด่นกว่าก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่ากลุ่มปัญญาชนเสรีเหล่านี้เป็นผู้บุกเบิก เป็นแนวหน้าและเป็นความหวังในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่มีความจริงใจในอันที่จะสร้างสรรค์ และพัฒนาประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹² เป็นการอธิบายโดยผ่านแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ในเรื่องระบบสามชนชั้น โดยพิจารณาให้พวกพ่อค้า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางที่อยู่ตรงกลางระหว่างชนชั้นนายทุน (ซึ่งอยู่ข้างบน) และชนชั้นกรรมาชีพ (ซึ่งอยู่ข้างล่าง) ภายใต้สังคมทุนนิยม แต่ถ้าใช้แนวคิดเรื่องชนชั้นของเวเบอเวเรียน ซึ่งอาศัย "อาชีพ" เป็นเกณฑ์ในการจำแนก อาจจะใช้อธิบายคนกลุ่มนี้ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบันได้ไม่ชัดเจน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

เนื่องจากมีนักคิดและนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" และให้แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้มากมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเลือกนำมาเสนอไว้ในที่นี้เฉพาะบางประเด็นที่สำคัญแต่พอสังเขปดังนี้

ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (democracy) เป็นศัพท์ที่มาจากภาษากรีกคือ demo แปลว่า ประชาชน กับ kratein แปลว่าการปกครอง¹³ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นผู้บัญญัติคำว่า "ประชาธิปไตย" ในภาษาไทยอื่น ประชาธิปไตยเป็นคำประสมซึ่งเกิดจากการสนธิของศัพท์ "ประชาชน" กับ "อธิปไตย" แปลตรงตัวว่า "อำนาจสูงสุดอยู่ที่ประชาชน"¹⁴ ในปัจจุบันนี้มีผู้ใช้คำว่า "ประชาธิปไตย" ในความหมายที่แตกต่างกัน ต่างก็อ้างว่าตนปกครองในระบอบประชาธิปไตยเหมือนกันทั้งสิ้น

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ บรรพต วีระสิทธิ์, สุพล ราชภัฏทวารักษ์ และบวร ประพฤติดี, รัฐศาสตร์ ก้าวไป (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522), หน้า ๘.

¹⁴ กิรินทร์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมาย ปัจจุบัน เอื้ออำนาจและสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์ 3 (2) : 8-12, หน้า 65.

อย่างไรก็ตามเพื่อความสะดวกในการศึกษา นักวิชาการจึงได้แบ่งประชาธิปไตยออกเป็น 3 ฐานะด้วยกันคือ 1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ 2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการเมืองการปกครอง และ 3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต

2.1 ความหมายของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์

กระมล ทองธรรมชาติ ได้ให้ความหมายไว้ว่า

... ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ หมายถึง ความเชื่อถือ ความศรัทธาของบุคคลซึ่งประกอบด้วยหลักการคือ ความเสมอภาคของบุคคลทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการที่บุคคลมีเสรีภาพในการกระทำการต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจ เป็นเสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณา เป็นต้น ครอบงำที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น...¹⁵

ธีรอนันต์ สมุทวณิช ได้อธิบายถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ พอสรุปได้ดังนี้

- 1) การมีความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาและความมีเหตุผลของมนุษย์

---

¹⁵ กระมล ทองธรรมชาติ, วิชาการศึกษาของระบอบรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพมหานคร : ดวงดีการพิมพ์, 2524), หน้า 94-95.

- 2) เชื่อในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การพูด การพิมพ์เผยแพร่ การจัดตั้งพรรคการเมือง หรือการจัดตั้งสมาคม เป็นต้น ¹⁶
- 3) เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถเท่าเทียมกันตามกฎหมายและการเมือง
- 4) เชื่อว่า อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมจากประชาชน
- 5) เชื่อว่า สถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นกลไกของรัฐที่มีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม รัฐต้องเข้าแทรกแซงในกิจการของเอกชนให้น้อยที่สุด
- 6) เชื่อว่า ประชาชนมีสิทธิที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติภารกิจเพื่อชาวคนในสังคมให้บรรลุถึงความสุขสมบูรณ์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ มักมีหลักการอยู่ที่หลักความเสรีภาพในสติปัญญา และความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะใช้เหตุผล ซึ่งจะนำมาซึ่งการเลือกวิถีชีวิต และบรรลุถึงเป้าหมายของตนเองในการที่จะไปสู่หลักการเสรีภาพ ซึ่งเป็นการให้หลักประกันแก่ประชาชนทุกคนในอันที่จะใช้ความสามารถที่มีอยู่ ในการกระทำและการเลือกใช้ชีวิตของตนเอง นอกจากนี้หลักการเสมอภาคจะเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนทุกคน ในอันที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมทุกค่านว่ จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐโดยเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ และหลักการปกครองตนเองของประชาชน อันเป็นหลักการที่ดำรงไว้ซึ่งคุณค่า และศักดิ์ศรีของมนุษย์ ¹⁷

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶ ฮ็อนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 56-62.

¹⁷ ปวีณ ช่านิประศาสน์, "ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการประชาธิปไตยกับการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย : ศึกษากรณีนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตแผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 25.

2.2 ความหมายของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการเมือง

เป็นการจัดรูปแบบการปกครอง กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมือง บทบาทอำนาจ และหน้าที่ของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนถึงวิธีการใช้ในการตัดสินใจ ปัญหาข้อขัดแย้งในทางปฏิบัติตามแนวความคิดประชาธิปไตย

การปกครองประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการเมืองการปกครอง ถิ่นแบ่งตาม ลักษณะที่ถูกนำไปใช้ปัจจุบันแล้วอาจแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ ¹⁸ 1) ประชาธิปไตยเสรีนิยม (liberal democracy) 2) สังคมนิยมประชาธิปไตย (democratic socialism) และ 3) เผด็จการประชาธิปไตยของประชาชน (people's democratic dictatorship) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาวิจัยได้อธิบายเอาประชาธิปไตยเสรีนิยม เป็นแม่แบบในการวิเคราะห์ และจะไม่กล่าวถึงรูปแบบการปกครองที่ 2 และ 3

ประชาธิปไตยเสรีนิยม (liberal democracy) นักวิชาการได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยเสรีนิยมไว้หลายท่าน เช่น

อดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา Abraham Lincoln ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า "ประชาธิปไตยเป็นแม่แบบการปกครองอย่างหนึ่งที่ยึดหลักว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เป็นการปกครองโดยประชาชน และเพื่อประชาชน" ¹⁹ และ จรูญ สุภาพ ให้

¹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, อ่างแล้ว, หน้า 1.

¹⁹ ภัทรพล ชันชัช, "อุดมการณ์ประชาธิปไตยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร," วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 16 (2), หน้า 9.

ความหมายว่า "ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่โดยเสมอภาคกัน"²⁰

นอกจากนี้นักวิชาการได้กล่าวถึง หลักการสำคัญของประชาธิปไตยเสรีนิยมในฐานะที่เป็นระบอบการเมืองการปกครองไว้หลายท่าน เช่น Ranney²¹ ได้เสนอว่า หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมคือ 1) หลักการให้ความสำคัญแก่บุคคลมหาชน 2) หลักการปกครองโดยการใช้เสียงข้างมาก และ 3) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน

อาจกล่าวได้ว่าหลักสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตยเสรีนิยมจะเน้นหลักการอยู่ 3 ประการคือ หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค และหลักภราดรภาพ²²

²⁰ จรุง สุภาพ และสมพงษ์ เกษมสิน, หลักการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 52-54.

²¹ บรรพต วีระสิทธิ์, สุรพล ราชภัณฑาทาร์กซ์ และบวร ประพฤติกิติ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, อ่างน้ำ, หน้า 82.

²² ปรีชา หงส์ไกรเลิศ, ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมนักคิดค้นศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 2-7.

หลักเสรีภาพ หมายความว่า บุคคลมีอิสระที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ ได้อย่างเสรี ผู้ใดจะมายังคับไม่ได้ แต่การใช้เสรีภาพนั้นจะต้องไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือขัดศีลธรรมอันดีงามของสังคมนั้น ๆ ประชาชนต้องเคารพกฎหมายอย่างเคร่งครัด

หลักความเสมอภาค หมายความว่า บุคคลจะต้องมีความเท่าเทียมกันในเรื่องของการมีสิทธิเสรีภาพ โดยไม่คำนึงถึงฐานะอันดรศักดิ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้และศาสนาที่นับถือ

หลักภราดรภาพ หมายความว่า บุคคลจะต้องมีความเป็นอยู่เหมือนเป็นพี่น้องกัน มีความรักใคร่กลมเกลียว โดยมีกฎหมายเป็นหลักในการอำนวยความสุขร่วมกัน

2.3 ความหมายของอุดมการณ์ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต

มีผู้ให้คำนิยามไว้เช่น Lasswell กล่าวว่า "ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต ได้แก่ สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน"

จรรยา สุภาพ ให้คำนิยามว่า "ประชาธิปไตย" หมายถึง ปรัชญาของสังคมมนุษย์ หรือวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติ และหลักการบางประการที่กำหนดแบบแห่งพฤติกรรมระหว่างคนในสังคม ในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม"

วิสุทธิ์ โพนินทัน ได้สรุปไว้ว่า วิถีชีวิตประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ความมีเหตุผล หรือการกระทำที่มีเหตุผล
2. มีการเคารพซึ่งกันและกันในเรื่องความเป็นมนุษย์ และความสามารถของกัน

และกัน

3. มีการตกลงใจกันด้วยการถกเถียง ประนีประนอม และอดกลั้นในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

4. การดำเนินชีวิตอย่างเสรีภายใต้กฎหมาย และไม่ถูกแทรกแซงอย่างไม่จำเป็นโดยรัฐ²³

ช็อนันต์ สมุทวณิช²⁴ ได้เห็นว่าวิถีชีวิตประชาธิปไตย ได้แก่ การมีใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิจาร์ณญา อาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม ไม่ใช้การตัดสินใจด้วยความรุนแรง มีขนบธรรมเนียม อดทนรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตน เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับความเสมอภาคของบุคคล

ทินพันธ์ นาตะตะ²⁵ ได้อธิบายถึงวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย คือ

1. การมีจิตใจสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความต้องการระบอบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอื่น
2. ยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล เชื่อมมั่นในความเสมอภาคของบุคคล และรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

²³ วิสุทธี โทษินทัน, ประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศรีไทย, 2528), หน้า 167-176.

²⁴ ช็อนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เศลิตไทย, 2517), หน้า 22.

²⁵ ทินพันธ์ นาตะตะ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนาจ และการสร้างจิตใจ", อ้างแล้ว, หน้า 16-18.

3. เคารพในกติกาของประชาธิปไตย และมีข้อผูกพันที่จะปฏิบัติตามกติกานั้น
4. สนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง
5. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การเคารพกฎหมาย
6. มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น
7. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์
8. จะต้องมีจิตใจเป็นเผด็จการ

สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างสั้น ๆ ได้ดังนี้คือ ประชาธิปไตยมีฐานะทั้งที่เป็นอุดมการณ์ อันได้แก่ การเคารพและเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชน ความสามารถของมนุษย์ การมีเสรีภาพ และความเสมอภาค เป็นทั้งฐานะรูปแบบการปกครองที่ประยุกต์เอาหลักการมาใช้เป็นวิธีการปกครอง และยังมีฐานะเป็นวิถีชีวิตที่ประชาชนจะนำเอาทั้งหลักการและวิธีการของประชาธิปไตย มาใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น สังคมที่นำเอาประชาธิปไตยมาใช้เป็นรูปแบบการปกครองนั้น จะต้องมีภารกิจที่อุดมการณ์ประชาธิปไตย มีการจัดรูปแบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย และจะต้องมีประชาชนของสังคมที่มีการกระทำในวิถีชีวิตประจำวัน ที่เป็นประชาธิปไตยสอดคล้องกันไปด้วย ประชาธิปไตยที่จะประสบความสำเร็จและมั่นคงได้นั้น จึงต้องมีความสอดคล้องผสมผสานกันอย่างถูกต้องทั้งในแง่อุดมการณ์ รูปแบบ และวิถีชีวิต ซึ่งสนับสนุนกันและกัน²⁶

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁶ ปวีณ ช่านประศาสน์, "ความสอดคล้องระหว่างหลักการประชาธิปไตยกับการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย : ศึกษากรณีนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ", อ้างแล้ว, หน้า 40.

3. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ และทัศนคติทางการเมือง

การที่มนุษย์ในสังคมถูกสภาพแวดล้อมและสังคมการเมือง ผ่านเข้ามากระทบต่อตัวมนุษย์นั้น ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้ และเกิดการรับรู้ต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวนี้เองเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทัศนคติของบุคคลแต่ละคนในสังคมขึ้น จากความเข้าใจพื้นฐานดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความหมายของทัศนคติให้ถ่องแท้เสียก่อน

ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติ (Attitude) เป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า "Aptus" หมายความว่า โน้มเอียงและเหมาะสม ซึ่งถ้านำมาใช้ในความหมายของคำว่า "Attitude" ก็จะหมายถึง ท่าทีที่แสดงออกของคนเราซึ่งบ่งถึงสภาพทางจิตใจ

ต่อมา ความหมายของทัศนคติก็ได้เปลี่ยนแปลงไป เกิดการถกเถียงกันมากในกลุ่มผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องทัศนคติ ดังนั้นความหมายของทัศนคติจึงเป็นเรื่องของนานาทัศนะ ความคิด ความเชื่อของแต่ละบุคคล สำหรับในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความหมายของคำ ๆ นี้ บางคำตามที่มิ้นท์ทิวาการ หรือนักคิดหลายคนได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้คือ

แอล.แอล. เทอร์สตัน (L.L.Thurstone) เห็นว่า ทัศนคติเป็นผลรวมทั้งหมดของมนุษย์ในเรื่องความรู้สึก อคติ ความนึกคิด ความกลัวต่อบางสิ่งบางอย่าง นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงออกทางด้านการพูด เป็นความคิดเห็น และความคิดเห็นนี้เป็นสัญลักษณ์ของทัศนคติ ดังนั้นหากจะวัดทัศนคติก็สามารถทำได้โดยวัดความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม เทอร์สโตนก็ยังได้พยายามแสดงความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับทัศนคติ
ออกไปอีกว่า ทัศนคติเป็นระดับของความมากน้อยในความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด อาจจะ
เป็นหลายสิ่งก็ได้ ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้สามารถแยกแยะให้เห็นถึงความแตกต่างได้ว่า เห็น
ด้วยหรือไม่เห็นด้วย ²⁷

มิลตัน โรเกิช (Milton Rokeach) ²⁸ สรุปว่า "ทัศนคติ" คือ การผสม
ผสาน หรือจัดระเบียบของความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง
ผลรวมของความเชื่อนี้ จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนอง
ในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ

เบอร์นาร์ด เฮนเนสซี (Bernard Hennessy) ²⁹ ได้ให้ความหมายของ
ทัศนคติไว้ว่า เป็นความโน้มเอียงที่ค่อนข้างถาวรของบุคคลที่มีต่อวัตถุรวมทั้งความคิดอื่น ๆ ที่
ทำให้คนมีขอบเขตความคิดในการที่จะเข้าใจโลกได้พอสมควร

---

²⁷ L.L. Thurstone, "Attitude can be measured", American Journal of Sociology, 33 (1958), p. 531.

²⁸ Milton Rokeach, Beliefs, Attitudes and Values, (San Francisco : Jossey-Bass Inc. Publisher, 1970), p.112.

²⁹ Bernard Hennessy, "A Headnote on The Existence and Study of Political Attitudes", Political and Public Opinion, pp. 27-48.

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า "ทัศนคติ" หมายถึง ความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อวัตถุและความคิดอื่น ๆ รวมทั้งเป็นลักษณะของความรู้สึกทางจิตใจของบุคคล อันเนื่องมาจากการเรียนรู้ ตลอดจนประสบการณ์ ซึ่งกระตุ้นให้บุคคล มีพฤติกรรมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือจินตนาการต่าง ๆ ที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง

เมื่อเราตีความหมายของคำว่า "ทัศนคติ" แล้ว ต่อไปเราก็จะมาพิจารณาดัง คำว่า "ทัศนคติทางการเมือง" ซึ่งได้มีนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศได้ให้คำจำกัด ความไว้ดังนี้คือ

กาเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel A. Almond) และซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงแบบแผนทัศนคติทางการเมืองของแต่ละบุคคลว่า เป็นสิ่งที่ เกิดจากความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจ ซึ่งเป็นตัวสร้างทัศนคติทางการเมือง หรือการแสดง ออกที่เป็นบทบาททางการเมือง มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ ³⁰

1. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้ (Cognitive orientation) หมายถึง ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับระบบการเมือง และกระบวนการทางการเมือง รวมไปถึง ปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการแปรผัน (Conversion process) และปัจจัยส ่งออก (output)

³⁰ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, "The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations", p.15 and Almond and Powell, "Comparative Politics : A developmental Approach, p.50.

2. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective orientation) เป็นความรู้สึกผูกพัน ตลอดจนการยอมรับหรือไม่ยอมรับในวัตถุ หรือองค์การทางการเมือง

3. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluative orientation) เป็นการตัดสินใจ และให้ความเห็นต่อวัตถุทางการเมือง

ลิขิต ชีรเวคิน เห็นว่าทัศนคติทางการเมือง คือระดับการวัดความรู้สึกต่อสิ่งที่พบเห็นและมีความสัมพันธ์กับทางสังคม³¹

สุจิต บุญบงการ ได้สรุปความหมายของทัศนคติทางการเมืองไว้ว่า เป็นแบบแผนของทัศนคติ และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการเมือง เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล วัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนความรู้ทางการเมือง ความรู้สึกเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง รวมทั้งความรู้สึกพึงพอใจในสถาบันหรือระบบการเมือง³²

ช็อนันต์ สมุทวณิช ได้อธิบายถึงความหมายของทัศนคติทางการเมืองว่า เป็นทัศนคติและความเห็นทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง³³

³¹ Likhit Dhiravekin, Political Attitudes of the Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : Thai Wattana Panich, 1973), p.4.

³² สุจิต บุญบงการ, วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 6-7.

³³ ช็อนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, อ่างแก้ว, หน้า 55-63.

จากความพยายามให้คำจำกัดความ หรือแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองของ นักรัฐศาสตร์และนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศเหล่านี้ อาจสรุปได้ว่า "ทัศนคติทางการเมือง" หมายถึง ความโน้มเอียงค่อนข้างถาวรของบุคคลที่มีต่อวัตถุประสงค์ รวมไปถึงความคิดอื่น ๆ และเป็นลักษณะของความรู้สึกทางจิตใจของบุคคล อันเนื่องมาจากการเรียนรู้ ตลอดจนประสบการณ์ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือจินตนาการต่าง ๆ ที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ซึ่งวัตถุประสงค์ ความคิด และสิ่งเร้าต่าง ๆ นั้นก็คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ระบบการเมือง รวมไปถึงการวางแผน และการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ³⁴

สำหรับการเมืองในระบบประชาธิปไตย เจเนอรัลสำคัญที่จะสนับสนุนการปกครองให้เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีการอบของทัศนคติทางการเมืองที่สอดคล้อง และช่วยจรรโลงประชาธิปไตยด้วย จากการรวบรวมสาระสำคัญของสังเขปของหลักการประชาธิปไตยทั้งในแง่อุดมการณ์, รูปแบบ และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้น คาเน็ล วิท ³⁵ อธิบายทัศนคติแบบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

³⁴ ประกาศศักดิ์ ชานินพงษ์, "นักธุรกิจกับการเมือง : การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง," (วิทยานิพนธ์ปริญพามหาบัณฑิต: ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 20.

³⁵ Daniel Wit, "Comparative Political Institutes", (New York : Holt, 1963), pp.112-121. อ้างใน ประกาศศักดิ์ ชานินพงษ์, นักธุรกิจกับการเมือง : ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง, อ้างแล้ว, หน้า 22.

ประการแรก ได้แก่ การที่บุคคลแต่ละคนมีทัศนคติที่ติดต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นการมองโลกในแง่ดี

ประการที่สอง ได้แก่ การมีทัศนคติที่ว่า รัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม การเมืองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาชน

ประการที่สาม ได้แก่ ความเชื่อที่ว่า สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ควรหวงแหน และเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ ยังได้มีทัศนะความคิดเห็นของนักรัฐศาสตร์ไทย และต่างประเทศหลายท่านได้เสนอกรอบความคิดที่ชี้ให้เห็นถึง ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของบุคคลทั่วไปโดยภาพรวมว่า มีลักษณะดังนี้คือ ^{๖๐}

1. มีทัศนคติที่มีศรัทธา และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและเพื่อนมนุษย์ในการใช้สติปัญญา รู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาปัญหา
2. มีทัศนคติว่า รัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละคนได้
3. มีความเชื่อว่า สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์
4. เชื่อในความมีอิสระของชีวิต โดยเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ตามความต้องการของตนเอง

^{๖๐} มรกต พรพินบูลย์, "ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ตามแนวทางการดำเนินโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน : ศึกษากรณีจังหวัดนครราชสีมา", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ, 2534), หน้า 70-71.

5. เชื่อมมั่นในประสิทธิภาพทางการเมืองของคน
6. สอมรับในความเท่าเทียมกันของคน
7. มีทัศนคติว่า ประชาชนสามารถล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้ารัฐบาลไม่ทำตามความประสงค์ของประชาชน
8. สอมรับและเคารพในกติกการของสังคม
9. มีทัศนคติที่สอรับการประนีประนอมในความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และสอรับฟังเสียงข้างมาก

จากแนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติและทัศนคติทางการเมืองที่น่าเสนอไปข้างต้นนั้น สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ในการอธิบายความคิดหรือทัศนคติของคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามทฤษฎีจิตวิทยาการเมือง (Political Psychology) หรือทฤษฎีการเรีอนรู้ทางการเมือง (Political Socialization)³⁷ มักจะกล่าวถึงตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อทางการเมืองของบุคคลนั้นคือ ตัวแปรทางด้านภูมิหลังของบุคคลนั้น ๆ อันได้แก่ เพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพการทำงาน และรายได้ เป็นต้น สำหรับกรณีของประเทศไทยนั้น จากการสำรวจผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวแล้วพบว่า

(ก) ตัวแปรในเรื่องเพศ เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อทางการเมืองของคน โดยงานการศึกษาของฮัสตัน รัสเซอร์³⁸ พบว่า เพศชายมีความ

³⁷ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little, Brown and Company, 1965).

³⁸ ฮัสตัน รัสเซอร์, "ความเข้าใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 150-151.

เข้าใจทางการเมืองในระดับชาติมากกว่าเทศหญิง และชลอ โบเจริญ³⁹ ได้ศึกษาเกี่ยว กับความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเฮวชนพบว่า ผู้นำเฮวชนชายมีความรู้ในหน้าที่ของ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่าผู้นำเฮวชนหญิง นอกจากนี้สมพร เขียวเม่น⁴⁰ ได้ สสำรวจความเชื่อทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการกรุงเทพมหานครพบว่า ข้าราชการเทศ ชายมีความเชื่อทางการเมืองในเชิงที่สนับสนุนประชาธิปไตยมากกว่าข้าราชการเทศหญิง

(ข) ตัวแปรทางด้านอายุ จากงานการศึกษาของปวิฬ ชำนิประศาสน์⁴¹ ซึ่ง ได้ศึกษาถึงความสอดคล้องระหว่างหลักการประชาธิปไตยกับการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย ของนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า อายุมีอิทธิพลต่อการสนับสนุนแนวความคิดหรือหลัก การที่เป็นประชาธิปไตย โดยนิสิตที่มีอายุมากจะมีระดับการสนับสนุนหลักการประชาธิปไตย สูงกว่านิสิตที่มีอายุน้อย และงานการศึกษาของลิขิต ชีรเวศิน⁴² ซึ่งได้ทำการศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการชั้นนำของไทยพบว่า ข้าราชการชั้นนำที่มีอายุมากจะมีความ

³⁹ ชลอ โบเจริญ, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเฮวชนชนบท," หน้า 123-125.

⁴⁰ สมพร เขียวเม่น, "ความเชื่อทางการเมืองของข้าราชการไทย : ศึกษา เฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 103.

⁴¹ ปวิฬ ชำนิประศาสน์, "ความสอดคล้องระหว่างหลักการประชาธิปไตยกับการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย," อ้างแล้ว, หน้า 225-228.

⁴² Likhit Dhiravekin, Political Attitudes of Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand, Ibid., pp.39-46.

คิดโน้มเอียงไปทางอนุรักษนิยม ในขณะที่ข้าราชการชั้นนำที่มีอายุน้อยจะมีความคิดโน้มเอียงไปทางเสรีนิยมมากขึ้น นอกจากนั้นอนุสรณ์ ลิมมณี⁴³ ได้ทำการศึกษาทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี 2528 พบว่า ระดับอายุของผู้แทนราษฎรมีความสัมพันธ์ในทางตรงข้ามกับทัศนคติแบบก้าวหน้า โดยผู้ที่มีอายุน้อยจะมีทัศนคติแบบก้าวหน้าสูง และผู้ที่มีอายุมากจะมีทัศนคติแบบก้าวหน้าต่ำ

(ค) ด้านปรททางด้านระดับการศึกษา เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการมีความคิดหรือทัศนคติทางการเมืองของคน โดยทินพันธ์ นาคะตะ⁴⁴ ได้ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย 6 แห่งพบว่า นักศึกษาไทยมีทัศนคติทางการเมืองที่ขัดกันในตัวเอง นั่นคือมีทัศนคติที่เป็นปัจเจกเอื้ออำนาจต่อประชาธิปไตย แต่อีกด้านหนึ่งก็มีลักษณะต่อต้านประชาธิปไตย และนักศึกษาที่มีการศึกษาสูงมากเท่าใด ก็จะมีลักษณะอำนาจนิยมมากขึ้น นอกจากนี้ลิขิต ดิธเวคิน⁴⁵ ซึ่งทำการศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการพลเรือนชั้นนำของ

⁴³ อนุสรณ์ ลิมมณี, "ทัศนคติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการกระจายทรัพยากรในระบบการเมืองไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 44.

⁴⁴ Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand: A Study of Political Culture and Socialization of College Students, อ้างในพดุงศักดิ์ หาญปรีชาสวัสดิ์, "ภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมกับทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกสภาเทศบาลคาทอลิก," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการเมืองการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ, 2530), หน้า 33.

⁴⁵ Likhit Dhiravekin, Ibid., p.43.

กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักนายกรัฐมนตรีพบว่า 'ข้าราชการที่ได้รับการศึกษาสูงจะมีทัศนคติเสรีนิยมมากกว่าข้าราชการที่ได้รับศึกษาน้อย และข้าราชการกระทรวงมหาดไทย มีทัศนคติทางการเมืองในเชิงอนุรักษ์นิยมมากกว่าข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการและสำนักนายกรัฐมนตรี จากการศึกษาวิจัยของฉัตรนี้เอง ที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจและต้องการศึกษาว่า ในปัจจุบันนี้ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะกรมการปกครอง ซึ่งทำงานเกี่ยวข้องกับการปกครองโดยตรงนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองไปในทิศทางใด กล่าวคือ ข้าราชการกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยยังคงมีความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษ์นิยมอีกหรือไม่ หรือได้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางที่เป็นเสรีนิยมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผลการศึกษาของวิภากรณ์ ปราโมช ๗ อุษยธา^{๔๐} ยังพบว่า ระดับการศึกษาของประชาชนมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจและทัศนคติทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย กล่าวคือ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความคิดเห็นและแสดงออกในทางที่ส่งเสริมประชาธิปไตยได้ดีกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ เช่น มีความสนใจและอยากมีส่วนร่วมในทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

(ง) ตัวแปรทางด้านอายุการทำงาน ก็มีผลต่อความคิดความเชื่อทางการเมืองของบุคคลเช่นกัน จากงานวิจัยของนันทพร พงศ์สุวรรณันท์ ได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการระดับ 3-6 ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยพบว่า ข้าราชการ

^{๔๐} วิภากรณ์ ปราโมช ๗ อุษยธา, "การศึกษาเรื่องทัศนคติทางการเมือง ความรู้ ความเข้าใจและความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในกรุงเทพมหานคร วันที่ 4 เมษายน 2511," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ, 2519), หน้า 105-106 และ 120-121.

ที่มีอาชญากรรมต่างกันจะมีทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยข้าราชการที่มีอาชญากรรมน้อย มักจะมีแนวโน้มทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีอาชญากรรมสูง⁴⁷

(จ) ตัวแปรทางด้านรายได้ เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการมีทัศนคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของแต่ละคนด้วย โดยผู้ที่มีรายได้สูงมักจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง เพราะมีกำลังทรัพย์และมีเวลาที่จะเข้าร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังจะเห็นได้จากผลงวนวิจัยการเลือกตั้งผู้ว่าฯ และรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2518 โดยสุ่มตัวอย่างจากประชาชนจำนวน 2,400 คน พบว่าผู้ที่มีรายได้สูง ไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงที่สุดถึงร้อยละ 53 ผู้ที่มีรายได้ปานกลางไปใช้สิทธิร้อยละ 38.71 และผู้ที่มีรายได้ต่ำไปใช้สิทธิเพียงร้อยละ 31.81⁴⁸ นอกจากนี้ประกาศศักดิ์ ชานินทร์พงษ์ ซึ่งได้ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจพบว่า นักธุรกิจที่มีรายได้สูง มักจะมีทัศนคติในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ ทั้งนี้เพราะมีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะให้การสนับสนุนทางการเมือง หรือเข้าไปมีบทบาททางการเมืองโดยตรงได้มากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำนั่นเอง⁴⁹

⁴⁷ นันทพร พงศ์สุวรรณนท์, "ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการระดับ 3-6," (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 130-133.

⁴⁸ กิฬาท พิมพิสุทธ์ และอนุสรณ์ ลิ่มมณี, พฤติกรรมการเมือง (กรุงเทพมหานคร : ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2514), หน้า 176-177.

⁴⁹ ประกาศศักดิ์ ชานินทร์พงษ์, "นักธุรกิจกับการเมือง : ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง," อ้างแล้ว, หน้า 102.

อย่างไรก็ดี จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ตัวแปรทางด้านภูมิหลังของบุคคล ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของแต่ละคน อันได้แก่ ตัวแปรในเรื่องเพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพการทำงาน และรายได้ ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อตลอดจนทัศนคติและการแสดงออกทางการเมืองของบุคคลทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเป็นที่น่านำมาศึกษาและวิเคราะห์ดูว่า ในปัจจุบันนี้ตัวแปรทางด้านภูมิหลังของบุคคลดังกล่าวข้างต้นนี้ ยังจะมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อทางการเมืองในเรื่องประชาธิปไตยของกลุ่มข้าราชการกรมการปกครองและกลุ่มพนักงานธนาคารกรุงเทพที่ผู้วิจัยเลือกมาทำการศึกษาหรือไม่ และตัวแปรดังกล่าวมีผลต่อความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับประชาธิปไตยของคน 2 กลุ่มนี้ได้อย่างไรโดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ไว้ในบทที่ 4 ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยสามารถแยกหรือจัดประเภทผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้คือ

1. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดที่พูดถึงชนชั้นกลางทั้งหมด ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้เป็น 3 แนวคิดคือ

- 1.1 ผลงานการศึกษาภาษาได้อธิพนแนวความคิดของพวกมาร์กซิสต์ (Marxist)
- 1.2 ผลงานการศึกษาภาษาได้อธิพนแนวความคิดของพวกเวเบอร์เรียน (Weberian)
- 1.3 ผลงานการศึกษาภาษาได้อธิพนแนวความคิดทางประวัติศาสตร์

2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติแบบประชาธิปไตย

1. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องชนชั้นกลางทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอไว้แต่พอสังเขป ซึ่งส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของหนังสือ หรือคำราที่ได้อธิพนเรื่องนี้ไว้ ในขณะที่เดิยวกันก็มีวิทยานิพนธ์ ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เช่นกัน แต่ทั้งนี้ก็มีจำนวนไม่มากนัก เพราะเรื่องที่คุณวิจัยจะทำการศึกษาวิจัยนั้น เป็นเรื่องที่ใหม่พอสมควร และยังไม่ค่อยมีใครทำการศึกษาวิจัยมากนัก และที่สำคัญก็คือ เรื่องชนชั้นกลางยังคงเป็นปัญหาที่นักวิชาการไทยถกเถียงกันอยู่อย่างกว้างขวาง โดยที่ยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนลงไปได้ ดังนั้นการที่จะศึกษาวิจัยเรื่องนี้โดยตรงจึงต้องกระทำอย่างระมัดระวัง เพราะอาจเกิดข้อผิดพลาด หรือขาดความสมบูรณ์ทางเนื้อหาสาระที่นำเสนอได้

อย่างไรก็ดี ได้มีผลงานของผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยค้นคว้าเรื่องชนชั้นกลางทั้งของไทยและต่างประเทศไว้พอสมควรดังต่อไปนี้คือ

1.1 ผลงานการศึกษาภายใต้อิทธิพลแนวความคิดของพวกมาร์กซิสต์ ได้แก่

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์^{๕๐} ผู้เปิดศักราชใหม่ในการนิยามชนชั้นกลางในสังคมทุนนิยมชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มชนทางสังคมที่เป็นจริง เป็นผลผลิตจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยมซึ่งมาจากข้างนอก และเริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โลกกล่าวว่าชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีได้สังกัดอยู่ในชนชั้นนายทุน และมีได้เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นแรงงาน แต่เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตอุดมการณ์ทุนนิยม และผลักดันให้อุดมการณ์ดังกล่าวขยายตัวอย่างกว้างขวางและลึกในสังคม ดังนั้นการแสวงหาความรู้ และความเชี่ยวชาญ ได้กลายเป็นอุดมการณ์ทางการศึกษาของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ด้วย

นอกจากนี้ ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดในการนิยามชนชั้นกลาง ปรีชาก็ได้กำหนดให้ชนชั้นกลางประกอบด้วย ข้าราชการ และผู้ทำงานในสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย โดยเขาเชื่อว่า แม้ชนชั้นกลางไทยจะเป็นพลังสำคัญที่ช่วยผลักดันการพัฒนาระบบทุนนิยมสมัยใหม่ แต่พวกเขาก็จะไม่ก้าวไปไกลจนถึงขนาดเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้

วรวิทย์ เจริญเลิศ เป็นมาร์กซิสต์ไทยที่ได้เสนอบทความเกี่ยวกับการสลายไปของชนชั้นนายทุนน้อยตามการพยากรณ์ของมาร์กซ์ เรื่องการล่มสลายของระบบการผลิตสินค้าขนาดใหญ่ใน The communist Manifesto และพร้อมกันนั้นก็แสดงให้เห็นว่าใน Capital

---

^{๕๐} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, ทฤษฎีชนชั้นกลาง, ในสังคมนิเวศวิทยา และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, อังแล้ว.

มาร์กซ์ได้กล่าวถึง สาขาการผลิตที่ส่งผลให้มีการกำเนิดและพัฒนาขึ้นของ "แรงงานกินเงินเดือน" หรือเรียกกันในหมู่ปัจจุบันว่า "แรงงานปกขาว" เป็นกลุ่มชนที่ได้สังกัดอยู่ในชนชั้นกรรมกรมาซึ่งโดยตรงเพราะไม่ได้เป็นผู้ผลิตมูลค่า แต่ก็ไม่ใช่ชนชั้นนายทุนเพราะไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต พวกเขาคือชนชั้นกลาง กลุ่มคนที่สามารถแสดงบทบาทแทนนายทุนในกระบวนการเพิ่มมูลค่าของทุน แต่ก็จะไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นล่าง^{๕๑} ซึ่งในประเด็นนี้ เขามีความคิดเห็นคล้ายกับปรีชา

นอกจากนี้เขายังชี้ว่า อาชีพไม่อาจใช้เป็นเกณฑ์ในการนิยามชนชั้นกลางทางสังคมได้ เพราะจะทำให้ชนชั้นนายทุนหายไปทั้งหมด ซึ่งในประเด็นนี้ เขามีความคิดเห็นแย้งกับนักคิดในกลุ่มเวเบอเวียนที่เสนอว่า "อาชีพ" เป็นตัวบ่งชี้สถานภาพที่ดีที่สุด เพราะอาชีพสะท้อนให้เห็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลนั่นเอง

Eduard Bernstein นักวิเคราะห์สังคมตามแนวทาง 3 ชั้นชั้น โดยเชื่อว่าภายใต้พัฒนาการของสังคมทุนนิยมที่ซับซ้อนอย่างมาก การกระจุกตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมิได้ทำลายธุรกิจรายย่อยที่หลากหลาย แสดงถึงการคงอยู่สูงอย่างเป็นอิสระของชนชั้นกลางเก่า ซึ่งเป็นผู้ประกอบการเอกชนขนาดกลางและเล็ก รวมถึงผู้บริหารในกิจการบริการสาธารณะ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๑} รวิวิทย์ เจริญเลิศ, "ชนชั้นกลางกับเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ : ฝ่าสประชาธิปไตยหรือรัฐปฏิบัติการ", ในสังคีต นิธิระรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, อังแล้ว, และเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง เศรษฐกิจศาสตร์ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2537).

เสริมด้วยชนชั้นกลางใหม่ในกลุ่มแรงงานปกขาว (White-collar workers) และลูกจ้าง
ในกิจการสาธารณะ (public employees) เป็นกลุ่มชนชั้นแรงงาน (working class)
ที่มีลักษณะแตกต่างกันในด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ ^{๕๒}

Erik Olin Wright (1978) ^{๕๓} ระบุว่าแนวคิดในระบบ 3 ชั้นชั้น เป็นความ
พยายามควบคุมการรวมตัวต่อสู้ของชนชั้นผู้ถูกขูดรีดในระบบทุนนิยมโดยชนชั้นนายทุน ซึ่งมีชน
ชั้นแรงงานอยู่ในส่วนล่างของโครงสร้างชนชั้น โดยเขาได้ผลักดันให้แรงงานนอกภาคการ
ผลิตทั้งหมดไปสังกัดอยู่กับชนชั้นแรงงาน โดยอ้างว่า "คนกลุ่มนี้ไม่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต
ค่อนข้างไว้สมบัติเมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นนายทุน แต่นายทุนพยายามห่อหุ้มคนกลุ่มนี้ให้
เชื่อว่า พวกเขาไม่ใช่แรงงาน เพื่อชักจูงไม่ให้พวกเขาเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับกลุ่มกรรมกร"
ยุทธวิธีในการสร้างโลกทัศน์ดังกล่าว ส่งผลต่อพัฒนาการทางทัศนะและองค์กรทางการเมือง
มิให้เกิดการต่อสู้ร่วมกันระหว่างชนชั้นแรงงานกับชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นกรรมมาชีพเหมือนกัน

Nicos Poulantzas (1975) เป็นผู้หนึ่งที่กล่าวถึงกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางใน
โครงสร้างชนชั้น โดยนำเสนอให้มีการจัดแบ่งชนชั้นแรงงานผู้มีรายได้จากค่าจ้างเสียใหม่เป็น

---

^{๕๒} เรียบเรียงโดย Thomas Meyer, "Democratic Socialism in 36
Theses", (Germany, 1981), อ้างใน ศิริพร สอดคมลศาสตร์, แนวคิดว่าด้วยเรื่องชน
ชั้นกลางในสังคมไทย, อ้างแล้ว, หน้า 11-12.

^{๕๓} Erik Olin Wright, "The New Working Class ? White-collar
Workers and Their Organization", (Hong Kong, 1983), อ้างใน เรื่องเดียวกัน,
หน้า 13.

แรงงานในภาคการผลิต (productive labour) และแรงงานนอกภาคการผลิต (non-productive labour) โดยเรียกแรงงานผู้มีรายได้เป็นค่าจ้างในสังคมสมัยใหม่ที่ทำงานนอกภาคการผลิตว่า "ชนชั้นนายทุนน้อยใหม่" (New petty bourgeoisie) ซึ่งประกอบด้วยแรงงานระดับล่างในภาคการค้าในกระบวนการจัดจำหน่ายและลูกจ้างในภาคเศรษฐกิจบริการเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีอำนาจระดับกลางทั้งในภาคเอกชนและรัฐ อันเป็นกลุ่มแรงงานสำนักงาน (office workers) ที่มีความหลากหลาย และนักเทคนิคและวิศวกรระดับกลาง ทั้งนี้ชนทุกกลุ่มจะมีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ ไม่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต มีอำนาจหน้าที่ควบคุมแรงงานที่ทำการผลิต และเป็นคนกลางในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยม⁵⁴

1.2 ผลงานการศึกษาภายใต้อิทธิพลแนวความคิดของพวกเวเบอร์เรียน

บทความของจรี วิจิตรวาทการ⁵⁵ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่นำแนวความคิดแบบเวเบอร์เรียนมาใช้ในการนิยามชนชั้นกลางว่า เป็นกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางระหว่างคน 2 ชั้นชั้น อันได้แก่ ชนชั้นบนคือ กลุ่มที่มักได้รับสถานภาพโดยกำเนิด และ/หรือมีอาชีพที่ได้รับผลตอบแทนสูง มีเกียรติ มีอำนาจพิเศษ หรือการควบคุมเหนือประชาชนทั่วไป กับอีกส่วนหนึ่งคือ ชนชั้นล่าง ผู้ประกอบอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดเกียรติ มีรายได้น้อย และทำงานโดยใช้แรงงานกายสำหรับ "ชนชั้นกลาง" คือ ชนชั้นที่มีชีวิตการทำงานมั่นคง มีรายได้ และสวัสดิการสูง และเป็นอาชีพที่มักถูกยอมรับว่ามีเกียรติ

⁵⁴ Nicos Poulantzas, Classes in Contemporary Capitalism, (London, 1975).

⁵⁵ จรี วิจิตรวาทการ, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับชนชั้นกลางใหม่ในสังคมไทย", วัฒนธรรมไทย, 30 (12), 2536.

เนื่องจากงานของจอร์เจ้นั้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบชนชั้นกลาง 2 กลุ่ม คือ ชนชั้นกลางเชื้อสายไทย และชนชั้นกลางเชื้อสายจีน ทำให้งานศึกษามีได้ให้ความสำคัญกับชนชั้นอื่น ๆ ดังนั้นในส่วนท้ายของงานจอร์เจ้นั้นสรุปว่า ชนชั้นกลางชาวจีนมีการปรับตัวและถูกดูดซับให้กลายมาเป็นพลเมืองไทย ซึ่งก็เท่ากับเป็นการยืนยันว่า ชนชั้นกลางดำรงอยู่ในสังคมไทยจริง แต่ทั้งนี้จอร์เจ้นั้นก็ได้กล่าวถึงสถานการณ์ก้าวต่อไปของชนชั้นกลางในสังคมไทยที่น่าจะเป็นเช่นไร

นอกจากนี้จากการนิยามชนชั้นกลางของจอร์เจ้นั้นทำให้มีชน 2 กลุ่มถูกจัดให้อยู่ในชนชั้นกลางได้แก่ พ่อค้าชาวจีนรายย่อย และนักวิชาชีพเสรี (ชาวไทย) ทั้ง 2 กลุ่มมีลักษณะเหมือนกันคือ เป็นคนทำงาน ดังนั้นความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าจึงเป็นสิ่งที่พวกเขาแสวงหา แต่ในแง่หนึ่งก็ได้หมายความว่า สถานะของชนชั้นกลางสามารถพิจารณาได้จากมุมมองทางอาชีพการงานแต่ประการเดียวเท่านั้น เพราะแท้ที่จริงแล้วชนชั้นกลางยังมีลักษณะปลีกย่อยอื่น ๆ อีกมากที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบกันด้วย

พินิจ ลากษณานนท์ และวิธนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2535)^{๕๐} กล่าวถึงการจัดหากลุ่มตัวบ่งชี้สถานภาพจากกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มของประชาชน (ได้แก่ เกษตรกร ข้าราชการ ผู้บริหาร และพนักงานบริษัทเอกชน) พบว่า ตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมได้แก่ การศึกษา รายได้ และอาชีพ ที่สำคัญคือ พินิจและวิธนาได้แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัดในคนแต่ละช่วงชั้น โดยเฉพาะกลุ่มช่วงชั้นกลาง เป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายในด้าน

^{๕๐} พินิจ ลากษณานนท์ และวิธนา วงศ์เกียรติรัตน์, การศึกษาตัวบ่งชี้สถานภาพเศรษฐกิจสังคมในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : ฟ้าสววิชัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535).

ระดับการศึกษา ประเภทอาชีพ ตำแหน่งในอาชีพ รายได้ต่อเดือน และการมีชื่อเสียง แต่ไม่แตกต่างกันมากในเรื่องลักษณะของรายได้และภูมิปัญญา ผลการศึกษาเช่นนั้นแม้จะดูเหมือนอาชีพมีอิทธิพลต่อการกำหนดช่วงชั้นไม่เด่นชัดนัก แต่ลักษณะของรายได้และภูมิปัญญา ก็ถือว่า เป็นภาพสะท้อนของระดับการศึกษาหรือที่มาแห่งอาชีพได้

ปรีชา คูวินทร์พันธ์^{๕๗} ได้วิจัยเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานคร (2526) พบว่าช่วงชั้นทางสังคมแบ่งออกเป็นชั้นสูง ชั้นกลางและชั้นล่าง คนชั้นสูงและชั้นกลาง มีโอกาสในทางสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าชนชั้นล่าง คนในแต่ละชั้นขึ้นพอใจในสถานภาพชั้นชั้นของตนและหวังว่าจะเปลี่ยนสถานภาพชนชั้นได้ โดยการเปลี่ยนสถานภาพในวันลูกด้าว การศึกษา อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบสถานภาพทางชนชั้นที่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,090 ราย กำหนดให้กับตนเองตาม subjective criteria ก็พบว่า ผู้ตอบจำนวนเกือบครึ่ง กำหนดให้ตนเองมีสถานภาพทางชนชั้นต่ำ หรือสูงกว่าเกณฑ์ที่ควรวี้อยู่ กล่าวคือ ผู้ตอบที่เป็นชนชั้นกลางร้อยละ 37 คิดว่าตนเป็นชนชั้นกลาง และผู้ตอบที่เป็นชนชั้นสูงอีกร้อยละ 9 คิดว่าตนเองเป็นชนชั้นกลาง ในแง่อาชีพได้พบว่า ผู้ตอบที่มีสถานภาพชนชั้นสูงและชนชั้นกลางเป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและเอกชนมากกว่าชนชั้นล่าง ในขณะที่ชนชั้นล่างประกอบอาชีพเกษตรกร กรรมกร และช่างฝีมือมากกว่าชนชั้นกลางและชนชั้นสูง โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรและกรรมกรนั้น ไม่มีชนชั้นสูงประกอบอาชีพดังกล่าวเลย ในอาชีพพ่อค้าและธุรกิจส่วนตัวมีผู้ประกอบอาชีพนี้กระจายอยู่ในทั้งสามสถานภาพ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๗} ปรีชา คูวินทร์พันธ์, รายงานผลการวิจัยโครงการการจัดช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานคร, (เงินทุนอุดหนุนเพื่อเพิ่มทุนพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

วีระศักดิ์ สาละเอียดกานนท์^{๕๐} เป็นบุคคลที่พยายามผสมผสานแนวคิดของมาร์กซ์ และแนวคิดแบบเวเบอเรียนเข้าด้วยกัน เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์เรื่องชนชั้นกลางในสังคมไทย ซึ่งเขาก็สามารถอธิบายได้ค่อนข้างชัดเจนในระดับหนึ่ง โดยจัดให้ พ่อค้า นายทุน เป็น "ชนชั้นกลางเก่า" และจัดให้คนงานปกขาวเป็น "ชนชั้นกลางใหม่" โดยระบุว่าพวกเขาเหล่านี้ถูกพิจารณาให้เป็นชนชั้นกลางเหมือนกันก็เพราะมีสิ่งที่คล้ายกันคือ ความทะเยอทะยาน จากส่วนตัว อันเป็นวิธีการอธิบายฐานะทางชนชั้นคล้ายกับการนิยามจากแนวคิดแบบเวเบอเรียน แต่ในการจัดแบ่งกลุ่มชนชั้นกลางใหม่นั้น เขากลับพยายามกล่าวถึงบทบาททางการเมืองของคนเหล่านี้ด้วย ซึ่งวิธีการเช่นนี้อาจแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายในการศึกษาเรื่องชนชั้นที่คล้ายคลึงกับกลุ่มมาร์กซิสต์ ที่เน้นการต่อสู้ทางชนชั้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสังคมเป็นสำคัญ

สุภางค์ จันทวานิช^{๕๑} ได้สรุปถึงการจัดช่วงชั้นทางสังคมไทยไว้ว่า สังคมไทยแต่เดิมแบ่งออกเป็น 4 ชั้นคือ เจ้า ขุนนาง ไพร่ และทาส ระบบศักดินาเป็นตัวกำหนดชนชั้นทางสังคม เพราะเป็นตัวจำแนกสถานภาพความกำดั่งไพร่พลที่อยู่ใต้อำนาจปกครอง พระสงฆ์ และชาวจีนอพยพไม่อยู่ในระบบการเกณฑ์แรงงาน ความสัมพันธ์ระหว่างชั้นเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์คนไทยเชื่อว่าคนที่คนมีสถานะต่างกันก็เป็นเพราะผลกรรมในอดีต การสร้างบุญกุศลทำให้เกิดอำนาจพิเศษซึ่งช่วยเสริมให้ได้อยู่ในชั้นที่สูงกว่าผู้อื่น ชนชั้นกลางในสังคมไทย

^{๕๐} สุภางค์ จันทวานิช, รายงานผลการวิจัยการจัดช่วงชั้นทางสังคม : เกียรติภูมิของอาชีพต่าง ๆ ในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ, 2534).

^{๕๑} วีระศักดิ์ สาละเอียดกานนท์, "คอปกขาว : ชนชั้นกลางใหม่ในสังคมไทย", ไทย-โคเจสท์, 1 (4), 2518.

เริ่มเกิดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อมีชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นผู้ประกอบการ และมี
วัฒนธรรมเฉพาะแบบของตน ในสังคมปัจจุบันอาจแบ่งช่วงชั้นทางสังคมได้เป็นชั้นชั้นสูง ชั้นชั้น
กลาง และชั้นชั้นล่าง ชั้นชั้นสูงและชั้นชั้นกลางเป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และ
เอกชนมากกว่าชั้นชั้นล่าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร กรรมกร และช่างฝีมือ

สำหรับการเลื่อนชั้นทางสังคม มีทั้งเลื่อนขึ้นและลง การเลื่อนชั้นมักเกิดขึ้นในกลุ่ม
อาชีพค้าขาย-บริการ การเลื่อนลงเกิดในกลุ่มอาชีพอื่น โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพเกษตรกร คน
จีนอพยพซึ่งเป็นผู้ทำการค้าขาย จึงได้เลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น และผสมกลมกลืนกับคนไทย
ได้โดยง่าย ในอดีตการศึกษามีส่วนช่วยให้คนได้เลื่อนชั้นทางสังคม แต่ปัจจุบันการศึกษา
ทำหน้าที่รักษาโครงสร้างชั้นชั้นแบบเดิม ในกลุ่มชนชั้นสูงส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับ
ปริญญาตรีและไม่มีภูมิหลังเป็นเกษตรกร ในกลุ่มชนชั้นล่างเมื่อพิจารณาจากกลุ่มที่เป็นคนงาน-
กรรมกร พบว่ามีการศึกษาต่ำมาก

อย่างไรก็ตาม คนในแต่ละชั้นชั้นพอใจในสถานภาพของตน แต่ยังคงหวังจะ
เปลี่ยนสถานะให้สูงขึ้นในรุ่นลูกด้วยการให้การศึกษาที่สูงขึ้น

อลิน รมิพันธ์ (1969) ได้จัดแบ่งชั้นทางสังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์
(2325-2416) ตามกฎหมายขณะนั้นออกเป็น 4 ชั้นคือ เจ้า ขุนนาง ไพร และทาส
เจ้าประกอบด้วยเจ้านายตั้งแต่ยศเจ้าฟ้าจนถึงหม่อมราชวงศ์ ขุนนางมียศตั้งแต่สมเด็จเจ้า
พระยาถึงพิน ไพรประกอบด้วยไพร่หลวงของพระมหากษัตริย์และไพร่สมของมุลนาย และ
ยังแบ่งระดับเป็นไพร่หัวงาน ไพร่ราบ ไพร่เลา ทาสเป็นคนที่อยู่ในชั้นล่างสุด ความสัมพันธ์
ทางสังคมระหว่างคนชั้นต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ขุนนางอยู่ใต้การอุปถัมภ์ของ
กษัตริย์ ซึ่งเป็นใหญ่ที่สุดในบรรดาเจ้าและในแผ่นดิน ส่วนไพร่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของ
ขุนนางโดยมีขุนนางเป็นนาย ผู้อุปถัมภ์จะมีหน้าที่ช่วยเหลือและคุ้มครองป้องกันผู้อยู่ในอุปถัมภ์
ผู้อยู่ในอุปถัมภ์มีหน้าที่ทำตามคำสั่งนาย ใช้นแรงงานทำการผลิตให้นายและส่งส่วยให้นาย
ศักดินาเป็นหลักในการปฏิบัติต่อกันของคนในแต่ละชั้น นอกจากนี้ศักดินายังชี้ให้เห็นความแตก

ต่างกันของสภาพของบุคคลและชี้ทางสังคม พระสงฆ์มีสถานะสูงมากในสังคมไทย และ
 อยู่นอกระบบการเกณฑ์แรงงานของศักดินา ส่วนคนจีนอพยพก็เป็นอีกกลุ่มที่อยู่นอกระบบศักดินา
 เช่นกัน พ่อค้าชาวจีนได้ก่อคำขึ้นเป็นผู้ประกอบการค้า และเลื้อยฐานะทางสังคมเป็นชนชั้น
 กลางและชนชั้นสูงในที่สุด ^{๑๐}

Anyhony Giddens (1973) ^{๑๑} มีทัศนะไปในทางเดียวกับ Dahrendorf
 โดยเขาเป็นนักคิดในกลุ่มเวเบอร์เรียน ที่พยายามนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ใน
 ตลาดมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาฐานะทางชนชั้น โดยเขาเห็นเรื่องขีดความ
 สามารถในการตลาด และการเป็นเจ้าของปัจจัยหลักในกระบวนการผลิต ได้แก่ ปัจจัยการ
 ผลิต การศึกษา หรือความสามารถทางด้านเทคนิค และพลังแรงงาน โดยกล่าวถึงความ
 ขำนาญว่า เป็นทรัพย์สินในตลาดซึ่งปัจเจกบุคคลสามารถใช้กำหนดความมั่นคงได้ ^{๑๒} สิ่ง
 เหล่านี้สามารถแสดงให้เห็นถึงการจัดแบ่งชนชั้นกลางตามสายงานบังคับบัญชา

^{๑๐} อคิน รพีพัฒน์, สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์พ.ศ. 2325-2416,
 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

^{๑๑} Anthony Giddens, Capitalism and modern social theory
 (New York : Cambridge University, 1971).

^{๑๒} Abercrombie and Urry, "Capital, Labour & The Middle
 Classes" ในสิริพร สอดกมลศาสตร์, แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย, อ่างน้ำ,
 หน้า 17.

C.Wright Mills (1951)^{๑๓} อธิบายความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลางเก่า (The Old Middle Classes) ได้แก่ นักธุรกิจขนาดเล็กที่มีอิสระ ซึ่งต้องต่อสู้กับระบบผูกขาดของนาทุนขนาดใหญ่ในโลกเก่า ต้องมีปริมาณลดลงเรื่อย ๆ และชนชั้นกลางใหม่ (The New Middle Class) คือ กลุ่มแรงงานรับค่าจ้างที่เกิดและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ในกระบวนการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ อาจเรียกว่าพวกแรงงานคอปกขาวก็ได้ทั้งนี้ งานของเขาได้ให้ความสำคัญแก่การวิเคราะห์กลุ่มแรงงานคอปกขาว โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอาชีพอันได้รับผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี กล่าวคือ การพัฒนาเทคโนโลยีต่อกระบวนการแบ่งงานกันทำ เพราะการพัฒนาเทคโนโลยีเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากการทำงานของแรงงานเฉพาะด้านที่มีได้อยู่ในกระบวนการผลิต พร้อมกันนั้น ผลของการพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าว ก็ทำให้สภาวะประกอบการของนักธุรกิจสามารถขยายขนาด ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานชนิดใหม่ ๆ นอกภาคการผลิตโดยเฉพาะแรงงานในส่วนของการส่งเสริมการขาย การขนส่ง การจัดการในภาคการเงิน ฯลฯ และที่สำคัญคือ การเติบโตในงานบริการของภาครัฐเพื่อรองรับธุรกิจที่เติบโต ได้ก่อให้เกิดแรงงานนอกภาคการผลิตอีกส่วนหนึ่งด้วย แรงงานนอกภาคการผลิตที่กล่าวถึงทั้งหมดก็คือ "แรงงานคอปกขาว" หรือ "ชนชั้นกลาง" เป็นกลุ่มชนผู้ไร้สมบัติคล้ายกับชนชั้นแรงงาน และมีลักษณะของงานที่หลากหลาย แม้ว่าคนเหล่านี้จะไม่มีอำนาจเหนือทรัพย์สิน แต่การแบ่งฐานะทางชนชั้นโดยใช้อาชีพเป็นตัวกำหนดชนชั้น สถานภาพและอำนาจ สามารถทำให้มองเห็นชนชั้นกลางผู้มีอำนาจจากตำแหน่งหน้าที่การงาน มีความสัมพันธ์กับทรัพย์สินผ่านสถาบันทางกฎหมาย ซึ่งสะท้อนผ่านาราสได้ ทั้งนี้อาชีพสามารถแสดงให้เห็นถึงอำนาจ และสะท้อนให้เห็นถึงเกียรติและศักดิ์ศรีของบุคคล

^{๑๓} C.Wright Mill, White collar : the American Middle Classes (London : Oxford University, 1951).

Dahrendorf (1959)^{๕๔} เป็นผู้ปฏิเสธการใช้ปัจจัยทางด้านอาชีพ มาเป็นเครื่องชี้วัดฐานะทางชนชั้น โดยเขาได้นำเอาเรื่อง "อำนาจ" มาเป็นปัจจัยพื้นฐานของการกำหนดฐานะทางชนชั้น โดยเขาได้กล่าวถึงความแตกต่างหลากหลายในกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ที่มีใช้นาบทุนหรือกรรมาชีพ แต่เป็นกลุ่มลูกจ้างรับเงินเดือน (salaried employees) ผู้มีตำแหน่งทางอาชีพเป็นส่วนหนึ่งในลำดับชั้นตามแบบระบอบราชการ มีอำนาจตามสายงานบังคับบัญชา และบางส่วนของชนชั้นกลางเหล่านี้ เป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในสถานประกอบการสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่สามารถอธิบายขอบเขตของอำนาจได้ชัดเจนนัก

โรเบิร์ต และคณะผู้แต่งร่วม (Roberts and his co-authors, 1977)^{๕๕} ได้พิจารณาถึงความหลากหลายของชนชั้นกลางเป็นสำคัญ โดยในผลงานของเขาได้จัดแบ่งกลุ่มชนชั้นกลางทั้งหมดออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ๆ ดังนี้คือ

1. กลุ่มที่ถือกุมอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น (หรือในสังคมไทยมักเรียกว่า เจ้าพ่อท้องถิ่น) มักเป็นชนกลุ่มเล็ก ๆ ที่กระจุกตัวแทรกอยู่ระหว่างชนชั้นแรงงาน (กลุ่มใหญ่) กับชนชั้นบนผู้มีอำนาจ เป็นกลุ่มที่ได้รับการอุปถัมภ์มากกว่าชนชั้นกลางกลุ่มอื่น ๆ มีทรัพย์สินอันร่ำรวยอำนาจเก่า

2. กลุ่มแรงงานปกขาว ซึ่งทำงานอยู่ในธุรกิจเอกชน เป็นชนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่มีทัศนคติชอบความสะอาดสบาย อันถือเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของชนชั้นกลางและทำให้กลุ่มนี้ดูเหมือนกับเป็นผู้สนับสนุนกลุ่มอนุรักษ์ แต่อีกด้านหนึ่งพวกเขากลับจัดตั้งสหภาพแรงงานเพื่อต่อสู้กับฝ่ายอนุรักษ์

^{๕๔} Ralf Dahrendorf, "Class and Class Conflict in and Industrial Society", (London, 1959).

^{๕๕} Abercrombie and Urry, "Capital, Labour & The Middle Classes," อ้างในสิวิพร สอดกมลศาสตร์, "แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย," อ้างแล้ว, หน้า 17-18.

3. กลุ่มกรรมมาชีพปกขาว เป็นชนชั้นกลางที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มแรงงานในภาคการผลิต ซึ่งถูกแบ่งออกจากคนสองพวกแรกอย่างชัดเจนจากการที่มีรายได้ต่ำและมีการศึกษาน้อย คนกลุ่มนี้มักทรมานตัวเองเป็นสหภาพเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้กับกลุ่มอนุรักษ์ พวกเขายังถูกมองว่าเป็นชนชั้นคนงานจริง ๆ

4. กลุ่มปกขาวเสวี ส่วนใหญ่เป็นปัญญาชน เป็นผู้มีการศึกษาสูงและทำงานในระดับหัวหน้า มีทัศนคติแตกต่างหลากหลาย (อ่านเพิ่มเติมในวิทยากร เชียงกุล, 2530, ปัญญาชนกับการเปลี่ยนแปลง)

หนังสือ Social Class in America ของ William Lloyd Warner (1960) ได้จัดลำดับชั้นทางสังคมอย่างมีแบบแผนโดยใช้ปัจจัยสถานภาพทางสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ ที่มาของรายได้ ชนิดของที่อยู่อาศัย และการศึกษา โดยจัดแบ่งชั้นขึ้นออกเป็น 6 ระดับ ได้แก่^{๑๑}

1. ชั้นชั้นสูงระดับสูง ได้แก่ พวกผู้ดีเก่า หรือคนรวยเก่า
2. ชั้นชั้นสูงระดับต่ำ ได้แก่ พวกผู้ดีใหม่ หรือคนมีฐานะดีใหม่
3. ชั้นชั้นกลางระดับสูง ได้แก่ ผู้มีอาชีพเป็นหลักฐานและเป็นเจ้าของทรัพย์สินมากพอสมควร
4. ชั้นชั้นกลางระดับต่ำ ได้แก่ ผู้มีอาชีพเป็นพนักงาน เสมียน หรือแรงงานที่มีฝีมือ
5. ชั้นชั้นต่ำระดับสูง ได้แก่ แรงงาน หรือกรรมกรที่มีฝีมือหรือทักษะไม่มากนัก
6. ชั้นชั้นต่ำระดับต่ำ ได้แก่ แรงงานหรือกรรมกรที่ไม่มีฝีมือหรือมีการศึกษาน้อย

^{๑๑} อังถึงในนิตินิติ กสิโกศล และวราภรณ์ พันธุ์วงศ์ล้อม, "เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการเมืองฐานะทางสังคมในเขตเมือง", สังสควารราชบัณฑิตยสถาน : ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ, 2525).

1.3 ผลงานการศึกษาภาษาได้อิทธิพลแนวคิดทางประวัติศาสตร์ ได้แก่

งานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2525)^{๕๗} ได้กล่าวถึง การเกิดขึ้นของชนชั้นกลางในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งเรียกว่า "กระฎุมพี" ชนชั้นกระฎุมพีเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับที่มีระบบเศรษฐกิจแบบส่งออก ซึ่งทำให้เกิดความต้องการแรงงานในการผลิตและการประกอบการ ความต้องการนี้เองทำให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้น ส่วนใหญ่เป็นคนจีนอพยพที่ทะยอยกันเดินทางมาสู่ประเทศไทย พวกเขากระฎุมพีได้รวมตัวกัน และได้สร้างวัฒนธรรมของตนเองซึ่งต่างไปจากเจ้านาย ขุนนาง และไพร่

นอกจากนี้เขายังได้พยายามนิยาม "ชนชั้นกลาง" โดยกล่าวว่า พวกเขาเป็นคนกลุ่มใหม่ซึ่งมิได้สังกัดอยู่ในแวดวงผู้ปกครอง (ข้าราชการ) และชาวนา พวกเขาเป็นกลุ่มเอกบุคคละที่มีทักษะ หรือวิชาชีพเป็นทุนซึ่งมีมูลค่าในระบบการผลิตสมัยใหม่ และด้วยเหตุที่ความเป็นเอกบุคคละดังกล่าวขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในตลาด ทำให้พวกเขาต้องการกฎหมายที่เป็นระเบียบ และมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ เป็นเครื่องมือกำหนดข้อผูกมัดพันธะสัญญาที่มีต่อกัน^{๕๘}

^{๕๗} นิธิ เอียวศรีวงศ์, "วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์", วารสารธรรมศาสตร์ 11 (1), 2525. อ้างใน สุวงศ์ จันทวานิช, "รายงานผลการวิจัยการจัดช่วงชั้นทางสังคม : เกียรติภูมิของอาชีพต่าง ๆ ในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 16.

^{๕๘} อ้างใน "เอกสารประกอบการสัมมนาเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์", จัดโดยบัณฑิตศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2538), หน้า 39.

งานวิทยานิพนธ์ของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์^{๖๖} ซึ่งเป็นงานที่ศึกษาในช่วง 2475 ได้กล่าวถึงชนชั้นกลางในฐานะที่เป็นกลุ่มสังคมทางประวัติศาสตร์ว่า อยู่นอกระบบราชการ และเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตเมืองหลวง โดยกำหนดให้ชนชั้นกลางประกอบด้วยกระฎุมพี และผู้ประกอบอาชีพรับจ้าง และวิชาชีพอิสระ เช่น เกี่ยวกับการนิยามของนิธิ แต่ขณะทำงานของนิธิศึกษาการจัดระเบียบชนชั้นในสังคมปัจจุบัน งานของนครินทร์กลับศึกษาในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยได้กล่าวถึงผลัตของชนชั้นกลางไว้อย่างชัดเจนว่า "หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มสังคมชนชั้นกลางได้คลี่คลายไปเป็นชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นชนชั้นเจ้าสมบัติในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเป็นชนชั้นอื่น ๆ ในอีกหลายลักษณะ"

เอนก เหล่าธรรมทัศน์^{๖๗} ได้พูดถึงการก่อตัวของชนชั้นกลางว่า ชนชั้นกลางเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่มีการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยในรัชกาลที่ 5 แต่ในระยะแรกยังมีจำนวนไม่มากนัก และไม่สามารถส่งผลกระทบต่อทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง ชนชั้นกลางเริ่มที่จะมีความหลากหลาย และมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในช่วงของการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญในยุคจอมพลสฤษดิ์ โดยที่ผลของการพัฒนาทำให้เกิดชนชั้นกลางนอกระบบราชการ ซึ่งได้แก่ กลุ่มนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นหัวหอกสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคประชาธิปไตย ในทางกลับกันแม้ว่าผลของการพัฒนาจะทำให้เจ้าของธุรกิจมีจำนวนมากขึ้น แต่ก็มิได้ทำให้ชนชั้นกลางในภาคเอกชนเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็วแต่ประการใด

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๖๖} นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "ประวัติศาสตร์ปัญหาของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองสยามระหว่างพ.ศ. 2470-2480", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาฯ, 2528).

^{๖๗} เอนก เหล่าธรรมทัศน์, "มื้อมือถือ : ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับการพัฒนาประชาธิปไตย", (กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๓๗, ๒๕๓๗).

อย่างไรก็ตาม นอมาในชุดของพล.อ. เปรม ซึ่งถือว่าเป็นยุคแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างแท้จริงนั้น กลับมีผลทำให้ชนชั้นกลางไทยเริ่มมีการตื่นตัว และลุกขึ้นยืนได้ โดยยอมรับหลักการประชาธิปไตยในทางทฤษฎี แต่ยังไม่พอใจกับประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ เพราะมองว่ามีนเบียงเบนไปจากประชาธิปไตยในอุดมคติ แต่กระนั้นก็ยังมีคนจำนวนมากพอรับได้ เพราะระบอบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นยังมีได้ให้อำนาจแก่นักการเมืองเดิมที่ หากแต่เป็นการแบ่งปันอำนาจระหว่างพรรคการเมืองฝ่ายหนึ่งกับพันธมิตรทหารกับเทคโนโลยีอีกฝ่ายหนึ่ง โดยมีพล.อ. เปรมเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายนั่นเอง

ในหนังสือของอมร รัชชาติศย์⁷¹ ได้กล่าวถึงชนชั้นกลางในทัศนะของนักสังคมวิทยาส่วนมากว่า ในสังคมไทยแต่เดิมมีชนชั้นกลางน้อยมาก กล่าวคือ มีแต่เจ้ากับไพร่ ขุนนางกับชาวเขาเท่านั้น ต่อมาเมื่อจัดการศึกษามือใหม่แล้ว จึงเกิดระบบการรับราชการเป็นอาชีพเมื่อราว 2471 และเกิดการพัฒนาทางธุรกิจอุตสาหกรรมตามมา จำนวนชนชั้นกลางจึงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นจำนวนหลายล้านในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี การศึกษาทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ยังอ่อนอยู่มาก คนชั้นกลางในระยะที่ผ่านมาจึงกลายเป็นพวกไม่รู้ประสีประสาและไม่สนใจการเมือง เชื่อกันว่าความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนนั้น ได้เกิดขึ้นจากการตื่นตัวของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยซึ่งมาจากครอบครัวชนชั้นกลางเป็นหลัก นักศึกษาเหล่านี้ได้เป็นแกนสำคัญในการเรียกร้องประชาธิปไตยมาตั้งแต่ยุค 14 ตุ.ค. 16

⁷¹ อมร รัชชาติศย์, ประชาธิปไตยในเมืองมาร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมนิติ, 2535).

บัดนี้ นักศึกษาผู้นั้นได้กลายมาเป็นคนวัยกลางคน และได้มีส่วนสำคัญในการเรียกร้องประชาธิปไตยในช่วงพฤษภาทมิฬ 2535 นี้เอง โดยได้ปลุกจิตสำนึกให้ชนชั้นกลางกลุ่มอื่น ๆ มาร่วมเรียกร้องด้วย การเรียกร้องครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนการปฏิบัติของชนชั้นกลาง ซึ่งอาจมีผลลึกซึ้งต่อวิวัฒนาการทางการเมืองไทยต่อไป

นอกเหนือจากที่กล่าวมามาข้างต้นนี้แล้ว ยังมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดเรื่องชนชั้นกลางก็คือ งานวิทยานิพนธ์ของศิริพร ฮอดกมลศาสตร์⁷² ได้ทำการศึกษาเรื่อง "แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย" ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีลักษณะเป็นงานทางทฤษฎี โดยสืบเนื่องมาจากข้อเสนอหลักของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ที่ว่า สังคมไทยขาดชนชั้นกระฎุมพีอิสระ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรม และไม่มีระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย โดยศิริพรได้ตั้งคำถามว่า ชนชั้นกลางในประเทศไทยที่มีจำนวนมากขึ้น และมีบทบาทระดับหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา จะทำบทบาทก้าวหน้าแทนชนชั้นกระฎุมพีอิสระได้หรือไม่? ชนชั้นกลางกับชนชั้นกระฎุมพีอิสระคือชนชั้นเดียวกันหรือไม่ หากเขาจะมีบทบาทอย่างไรต่อพัฒนาการของระบบทุนนิยมในเมืองไทย? เราควรฝากความหวังไว้กับชนชั้นนี้หรือไม่เพียงใด? ศิริพรปรารถนาจะประมวลความรู้เกี่ยวกับเรื่องชนชั้นกลาง ทฤษฎีของมาร์กซ์และของเวเบอร์ องค์ความรู้ในเรื่องนี้ที่ผู้ศึกษาไว้ในประเทศไทย วิวาทะทางทฤษฎีในต่างประเทศและประเทศไทย เรื่องบทบาทของชนชั้นนี้ วิธีการศึกษาประมวลเก็บความและวิเคราะห์จากหนังสือและบทความ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷² ศิริพร ฮอดกมลศาสตร์, "แนวคิดว่าด้วยชนชั้นกลางในสังคมไทย", อ้างแล้ว.

2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติแบบประชาธิปไตย

โดยมากจะปรากฏออกมาในลักษณะของงานวิทยานิพนธ์ที่มีผู้วิจัยให้ความสนใจและทำการศึกษาไว้แล้วดังนี้คือ

นันทพร พงศ์อิสวราพันธ์^{๗๖} ได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย โดยเลือกศึกษาเฉพาะข้าราชการระดับ 3-6 จากผลการวิจัยพบว่า

1. ข้าราชการส่วนภูมิภาค กรมการปกครอง ที่มีเพศแตกต่างกันมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน โดยข้าราชการเพศชายมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงกว่าเพศหญิง

2. ข้าราชการที่มีอายุต่างกันจะมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน โดยข้าราชการที่มีอายุน้อยมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติแบบเสรีนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีอายุมาก

3. ข้าราชการที่พื้นฐานการศึกษาต่างกัน มีทัศนคติทางการเมืองต่างกัน โดยข้าราชการที่มีการศึกษาสูง (ปริญญาตรีขึ้นไป) จะมีทัศนคติแบบเสรีนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีการศึกษาค่ำกว่าปริญญาตรี

4. ข้าราชการที่มีอายุราชการต่างกัน จะมีทัศนคติทางการเมืองต่างกัน โดยข้าราชการที่มีอายุราชการน้อยมีแนวโน้มทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีอายุราชการสูง

---

^{๗๖} นันทพร พงศ์อิสวราพันธ์, "ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการระดับ 3-6," อังแล้ว.

5. ข้าราชการที่อาชีพบิดา เงินเดือน ระดับ ตำแหน่งแตกต่างกัน จะมีทัศนคติ
ทางการเมืองแบบเสรีนิยมไม่แตกต่างกัน

ปวิฬ ชานีประศาสน์⁷⁴ ได้ศึกษาความสอดคล้องระหว่างหลักการประชาธิปไตย
กับการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตยของนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ พบว่า

1. ไม่มีความสอดคล้องในหมู่นิสิตปริญญาโทระหว่างการสนับสนุนในหลักการประชาธิปไตยกับการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย โดยสนับสนุนในหลักการที่เป็นประชาธิปไตยมากกว่ามีการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย

2. เพศ ไม่มีอิทธิพลทำให้เกิดความสอดคล้องระหว่างการสนับสนุนในหลักการประชาธิปไตยกับการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน และพบว่า เพศไม่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนหลักการและการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย

3. สาขาวิชา ไม่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนหลักการประชาธิปไตย แต่สาขาวิชา
มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตยโดยพบว่า นิสิตสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มีระดับการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตยสูงกว่านิสิตสาขาวิทยาศาสตร์

4. อายุ ไม่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย แต่อายุมีอิทธิพลต่อการ
สนับสนุนหลักการประชาธิปไตย โดยนิสิตที่มีอายุมาก มีระดับการสนับสนุนหลักการประชาธิปไตย
สูงกว่านิสิตที่มีอายุน้อย

5. อาชีพ ไม่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนหลักการประชาธิปไตยและการปฏิบัติที่เป็น
ประชาธิปไตย

---

⁷⁴ ปวิฬ ชานีประศาสน์, "ความสอดคล้องระหว่างหลักการประชาธิปไตยกับการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย," อ้างแล้ว.

6. ฐานะทางเศรษฐกิจ ไม่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนหลักการประชาธิปไตย แต่ฐานะทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตยโดยพบว่า นิติกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีระดับการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตยสูงกว่านิติกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง

มธุรส ใหญ่ชัยน ได้ทำการศึกษาวิจัยทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการส่วนกลางกระทรวงมหาดไทย โดยได้เลือกศึกษาเฉพาะข้าราชการที่มีตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายและหัวหน้าแผนกสำนักงานปลัดกระทรวง กรมการปกครองและกรมการพัฒนาชุมชน โดยมีมธุรสได้กล่าวสรุปคอนทาสของผลการวิจัยว่า แม้หัวหน้าฝ่าย และหัวหน้าแผนกจะมีทัศนคติและจิตใจแบบประชาธิปไตย แต่ก็ยังมีทัศนคติแบบอำนาจนิยมอยู่ด้วย โดยที่การศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และการออกไปปฏิบัติราชการในท้องถิ่นก็จะยิ่งเป็นการสนับสนุนการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น ⁷⁵

มณฑุ รูปขจร ได้ศึกษาถึงลักษณะทางสังคมของสมาชิกรัฐสภาที่บอคมการณั้ประชาธิปไตยในช่วงปี 2525 พบว่าประเภทของสมาชิกรัฐสภามีความสัมพันธ์กับบอคมการณั้ประชาธิปไตยในระดับปานกลางค่อนข้างสูง โดยมีแนวโน้มที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่มีบอคมการณั้ประชาธิปไตยสูงกว่าวุฒิสมาชิก ลักษณะอาชีพมีความสัมพันธ์กับบอคมการณั้ประชาธิปไตย

⁷⁵ มธุรส ใหญ่ชัยน, "ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการส่วนกลางกระทรวงมหาดไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำแหน่งหัวหน้าฝ่าย และหัวหน้าแผนกสำนักงานปลัดกระทรวง กรมการปกครองและกรมการพัฒนาชุมชน", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

ในระดับปานกลาง. โดยมีแนวโน้มที่ผู้เคยหรือมีอาชีพด้านธุรกิจส่วนตัว หรือธุรกิจเอกชน ส่วนใหญ่ จะมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่าผู้ที่เคยมีอาชีพเป็นข้าราชการฝ่ายทหาร-ตำรวจ อายุมีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ประชาธิปไตยในระดับปานกลางค่อนข้างสูง โดยมีแนวโน้มที่ผู้มีอายุน้อยจะมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่าผู้ที่มีอายุมาก ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ประชาธิปไตย และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ประชาธิปไตยในระดับเกือบจะปานกลาง โดยมีแนวโน้มผู้ที่ เป็นสมาชิกมากกลุ่มกว่าจะมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่าผู้ที่ เป็นสมาชิกน้อยกลุ่ม ⁷⁶

ลิขิต ธีรเวคิน ⁷⁷ ได้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการชั้นนำใน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักนายกรัฐมนตรีพบว่า ข้าราชการชั้นนำของไทยมีความคิดแบบเสรีนิยมมากกว่าอนุรักษนิยม แต่สัดส่วนระหว่างข้าราชการที่มีความคิดแบบเสรีนิยมกับที่มีความคิดอยู่ระหว่างเสรีนิยมกับอนุรักษนิยมยังมีปริมาณพอ ๆ กันเมื่อพิจารณาจากอายุจะเห็นได้ว่า ข้าราชการที่มีอายุมากจะมีความคิดโน้มเอียงไปทางอนุรักษนิยม แต่ ข้าราชการชั้นนำที่มีอายุน้อยมากกว่าจะมีความคิดโน้มเอียงไปทางเสรีนิยมมากขึ้น และข้าราชการชั้นนำที่มีการศึกษารองลงมา จะมีความคิดโน้มเอียงไปทางอนุรักษนิยม เมื่อพิจารณา

⁷⁶ มนูญ รุพงษ์จร, "ลักษณะทางสังคมของสมาชิกรัฐสภากับอุดมการณ์ประชาธิปไตย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525).

⁷⁷ Likhit Dhiravegin, Political Attitudes of the Bureaucratic Elite and Modernization, Ibid.

ถึงสถานศึกษาพบว่า ข้าราชการชั้นนำที่ศึกษาจากต่างประเทศจะมีความคิดอยู่กลาง ๆ ระหว่างเสรีนิยมกับอนุรักษนิยม เมื่อพิจารณาจากอาชีพของบิดาจะพบว่า ข้าราชการชั้นนำที่มีบิดาเป็นอดีตข้าราชการ มีความคิดโน้มเอียงไปทางเสรีนิยมมากกว่าอนุรักษนิยม และเมื่อพิจารณาถึงสถานที่ทำงานก็พบว่า ข้าราชการชั้นนำของกระทรวงมหาดไทยมีความคิดแบบอนุรักษนิยมมากที่สุด ส่วนข้าราชการชั้นนำของกระทรวงศึกษาธิการกลับมีความคิดแบบเสรีนิยมมากที่สุด

สมพร เขียวเม่น ศึกษาความเชื่อทางการเมืองของข้าราชการกรุงเทพมหานคร โดยได้แสดงให้เห็นถึง ความขัดแย้งทางความเชื่อของข้าราชการไทย กล่าวคือ ข้าราชการไทยเชื่อว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดี แต่ก็เห็นว่าประชาชนยังไม่พร้อมที่จะปกครองกันเองในระบอบนี้ และเชื่อมั่นในตัวผู้นำที่มีบุคลิกภาพเข้มแข็ง เป็นผู้ใช้อำนาจเด็ดขาด เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น ข้าราชการเห็นด้วยกับหลักการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง แต่ก็ไม่ชอบแสดงความคิดเห็น และเห็นว่า การกระทำเช่นนั้นอาจนำมาซึ่งความไม่ปลอดภัยได้ เป็นต้น ^{7a}

สมโภชน์ ศรีมารุต ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโลกทัศน์ทางการเมืองของผู้บริหารกิจการอุตสาหกรรมไทยพบว่า ผู้บริหารกิจการอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีการตื่นตัว ติดตามข่าวสารทางการเมืองและสังคมของบ้านเมืองอยู่เสมอ แต่ไม่ค่อยมีโอกาสได้ถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมและการเมืองเท่าไรนัก ทั้งนี้เพราะไม่มีเวลาว่าง ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็เหมือนกับความสนใจในการทรงอำนาจทางการเมืองและพรรคการเมือง ซึ่งผู้บริหารกิจการฯ

^{7a} สมพร เขียวเม่น, "ความเชื่อทางการเมืองของข้าราชการไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร," อังแล้ว.

ไม่ค่อยมีเวลาไปติดตามนัก สำหรับในด้านความมุ่งหวังที่เข้าสู่บทบาททางการเมืองในอนาคตพบว่า เกินกว่ากึ่งหนึ่งไม่คิดจะเข้าไปในเวทีการเมือง มีเพียงเล็กน้อยที่จะเข้าสู่เวทีทางการเมือง ส่วนความเห็นต่อการดำเนินการทางการเมืองพบว่า ผู้บริหารกิจการฯเกือบทั้งหมดไม่สรีกษาต่อพรรคการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยมีแนวโน้มว่าพรรคฯ มักดำเนินการทางการเมืองเพื่อกลุ่มพวกพ้องของตนเอง มากกว่ามุ่งประโยชน์ต่อประชาชน⁷⁰

นอกจากนี้เขายังได้สรุปลักษณะภาพรวมโลกทัศน์ทางการเมืองของผู้บริหารกิจการอุตสาหกรรมไทยไว้ดังนี้คือ

1. ค่านิยมการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองของประเทศของผู้บริหารกิจการอุตสาหกรรมนั้นจะอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ถือได้ว่าผู้บริหารกิจการฯมีความรู้ ความเข้าใจ และมีความตื่นตัวในทางการเมืองเป็นอย่างดี
2. โลกทัศน์ทางการเมืองที่มีความเชื่อเหตุผลเป็นจริงทางโลกพบว่า มีความเชื่อในเรื่องความไม่แน่นอน โชคกลาง หรือเรื่องดวงในอัตราที่สูง
3. โลกทัศน์ด้านการใช้อำนาจทางการเมืองที่มีเหตุผลพบว่า ผู้บริหารกิจการฯ มีเหตุผลในการแจกแจงอำนาจทางสังคมและการเมืองในระดับสูง
4. ในด้านลักษณะอำนาจนิยมพบว่า ผู้บริหารกิจการฯมีลักษณะอำนาจนิยมสูง และที่เหลืออีกกึ่งหนึ่งไม่ค่อยมีลักษณะค่านิยมแบบนี้

อมร ราชณรงค์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมและทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกรัฐสภาไทยในช่วงปี 2522 พบว่า ความแตกต่างของภูมิหลังทางสังคม ได้แก่

⁷⁰ สมโภชน์ ศรีมารุต, "เอกสารวิจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาปธอ. รุ่นที่ 3", (สาขาวิชาการเมือง, 2534).

อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ภูมิฐานะเดิม กลุ่มการเมืองที่สังกัด และการเคยดำรงตำแหน่งทางการเมือง มีผลกระทบต่อค่านิยมทางเศรษฐกิจและทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกรัฐสภา เช่น พบว่าสมาชิกรัฐสภาที่มีอายุค่อนข้างน้อย การศึกษาค่ำและเคยเป็นข้าราชการมาก่อน แต่ไม่เคยดำรงตำแหน่งทางการเมือง มีแนวโน้มที่จะมีค่านิยมในด้านคุณค่าของการพัฒนาเศรษฐกิจสูงกว่าสมาชิกรัฐสภา ที่มีลักษณะภูมิหลังทางสังคมในลักษณะอื่น และพบว่า สมาชิกที่มีอายุน้อย การศึกษาสูง ไม่เคยเป็นข้าราชการ ภูมิฐานะเดิมอยู่ทางภาคกลาง และภาคใต้ สังกัดพรรคประชาธิปัตย์และกิจสังคม จะมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติทางการเมืองในทางเสรีนิยมสูงกว่าสมาชิกที่มีลักษณะภูมิหลังทางสังคมในลักษณะอื่น ๆ อย่างไรก็ดี สมาชิกส่วนใหญ่จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบกลาง ๆ ระหว่างเสรีนิยมกับอนุรักษ์นิยม ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนฯ มีแนวโน้มทางเสรีนิยมสูงกว่าวุฒิสมาชิก ^{๕๐}

นอกจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติแบบประชาธิปไตยอีกมากมายที่น่าสนใจ และส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของวิทยานิพนธ์ ซึ่งผู้วิจัยมีได้นำมาเสนอไว้ ณ ที่นี้ อาทิเช่น งานวิจัยของมรกด พรพิบูลย์, ร.ค.อ. เรื่องศึกษัจริตเอก, วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวิน, สุจิต บุญบงการ เป็นต้น ถ้าหากท่านใดสนใจใคร่ศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง ก็สามารถหาอ่านได้จากผลงานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้

^{๕๐} อมร ราชณรงค์, "ค่านิยมทางสังคมและทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกรัฐสภาไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).